

Аналітичний документ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Квітень 2020

Цей аналітичний документ розглядає мету, основні завдання та ключові компоненти Європейського зеленого курсу – програми дій Європейської Комісії для переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 року. Документ аналізує кожен компонент Європейського зеленого курсу (зміна клімату, енергетика, транспорт, промислова стратегія, сільське господарство, нульове забруднення, біорізноманіття, фінанси, торгівля) з точки зору можливостей та загроз для України. Аналітичний документ містить рекомендації для стейкхолдерів в Україні та ЄС у контексті Європейського зеленого курсу та України.

Авторські права на цей аналітичний документ належать ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля», ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» і ГО «ДІКСІ ГРУП». Будь-яке використання, окрім загальноприйнятих наукових норм цитування, інформації, що відображає зміст цього аналітичного документу, без письмової згоди забороняється. Цитувати як: «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України». Аналітичний документ. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля» (2020).»

Аналітичний документ підготовлено в рамках реалізації проєкту «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України» Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство та довкілля» у співпраці з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій і аналітичним центром DiXi Group.

Цей аналітичний документ підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в межах проєкту «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України». Матеріал відображає позицію авторів і не обов'язково збігається з позицією Міжнародного фонду «Відродження».

Міжнародний фонд «Відродження» – одна з найбільших українських благодійних фондаций, що з 1990-го року допомагає розвивати в Україні відкрите суспільство на основі демократичних цінностей. За час своєї діяльності Фонд підтримав близько 20 тисяч проєктів на суму понад 200 мільйонів доларів США. Фонд заснований філантропом Джорджем Соросом і є частиною міжнародної мережі Фондацій відкритого суспільства (Open Society Foundations).

Сайт: www.irf.ua

Facebook: [www.fb.com/irf.ukraine](https://www.facebook.com/irf.ukraine)

© ГО «Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»,

ГО «Інститут економічних досліджень та політичних консультацій» і ГО «ДІКСІ ГРУП», 2020.

Ця публікація надрукована на папері Munken Pure, сертифікованого як EU Ecolabel та FSC.

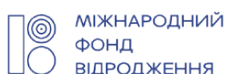
Дизайн: Тарас Мосієнко
Ілюстрації: Stefan Gerrits

Аналітичний документ

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС: МОЖЛИВОСТІ ТА ЗАГРОЗИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Квітень 2020

АВТОРСЬКИЙ КОЛЕКТИВ

Андрусевич Андрій (п.2.3, 2.6)

Андрусевич Наталія (Розділ І, п.2.4, загальна редакція)

Козак Зоряна (п.2.7)

Кравчук Віталій (п.2.8)

Мовчан Вероніка (п.2.9)

Синиця Анастасія (п.2.2)

Хабатюк Олексій (п.2.1)

Шор Катерина (п.2.5)

ЗМІСТ

Резюме	6
Перелік скорочень	9
Вступ	10
Методологія	11
Розділ I. Європейський зелений курс – динамічний план дій ЄС	12
Розділ II. Структурні елементи Європейського зеленого курсу	16
2.1 Зміна клімату	18
2.2 Енергетика	24
2.3 Промислова стратегія для циркулярної економіки	29
2.4 Стала мобільність	34
2.5 Зелене сільське господарство	38
2.6 Біорізноманіття	43
2.7 Нульове забруднення	46
2.8 Фінанси	51
2.9 ЄС як глобальний лідер	55
Висновки і рекомендації	60
Висновки	62
Рекомендації	65
Джерела	68

РЕЗЮМЕ

Метою аналітичного документа «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України» є аналіз основних завдань та ключових компонентів Європейського зеленого курсу (ЄЗК) (зміна клімату, енергетика, транспорт, промислова стратегія, сільське господарство, нульове забруднення, біорізноманіття, фінанси, торгівля) з точки зору можливостей та загроз для України.

Аналітичний документ підготовлено за підтримки Міжнародного фонду «Відродження» в межах проекту «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України». У дослідженні брали участь експерти Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство і довкілля» (Андрусевич Андрій, Андрусевич Наталія, Козак Зоряна), Інституту економічних досліджень та політичних консультацій (Кравчук Віталій, Мовчан Вероніка), аналітичного центру DiXi Group (Синиця Анастасія), Інформаційного центру «Зелене досье» (Шор Катерина), Хабатюк Олексій (незалежний експерт).

Європейський зелений курс – це програма дій ЄС, в центрі якої – амбіційний план переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 року. Уряд України заявив про намір нашої держави долучитись до ЄЗК. Такі прагнення уряду є важливими з огляду на необхідність формування в Україні державної політики, яка б враховувала екологічні та кліматичні виклики сьогодення. Водночас, слід брати до уваги увесь спектр наслідків ЄЗК для України в контексті можливостей та загроз, які він для нас створює.

ОСНОВНІ ВИСНОВКИ нашого документа базуються на дослідженні усіх структурних елементів ЄЗК, беручи до уваги змістовне наповнення даних питань в ЄС, стан справ у даній сфері в Україні, аналіз можливостей та загроз:

ВИСНОВОК 1: Зміна клімату – безумовний пріоритет ЄС. Для України це означає необхідність чітко сформулювати кліматичну політику, а саме амбітні кліматичні цілі в рамках зобов'язань за Паризькою угодою, відповідну енергетичну стратегію, врахування зміни клімату в усіх секторальних політиках. Можливості у контексті ЄЗК приховані в низькій поточній енергоефективності та високій карбоноємності економіки України, що викликані як високою зношеністю основних фондів, так і значною часткою викопних палив в енергобалансі. За умови створення дієвого міжнародного та/чи двостороннього механізму, зокрема в рамках ЄЗК, це дозволить залучити значні обсяги «зеленого» фінансування. Очевидно, що нові нетарифні бар'єри в торгівлі будуть «кліматичними», а у кліматично дружніх сферах такі бар'єри будуть знижуватись (наприклад, ВДЕ).

ВИСНОВОК 2: Реалізація ЄЗК створює для України низку стратегічних можливостей для розвитку. Укладення промислового безвізу сприятиме інтеграції українських виробництв у нові промислові процеси ЄС. Очікувані обмеження щодо «екологічності» товарів та послуг, які розміщуються на ринку ЄС, можуть створити нові ніші для українських виробників за рахунок витіснення імпорту до ЄС з інших країн. У сфері сільського господарства це може бути посилення розвитку органічного виробництва, у сфері енергетики – співпраця щодо водневої енергетики, у сфері фінансів – активний вихід на європейський ринок публічних закупівель, доступ до інструментів фінансо-

вої та технічної підтримки ЄС. У сфері охорони природи – інтеграція природоохоронних територій України в мережу NATURA 2000 через створення спеціальних фінансових інструментів.

ВИСНОВОК 3: Окрема група нових можливостей для України є геополітичною. Оскільки ключовою ціллю ЄЗК є кліматично нейтральна Європа, залучення України до процесу її досягнення є необхідною умовою. Кліматично нейтральна Європа створює концептуально-ціннісне підґрунтя для зовнішньополітичної співпраці, зокрема у рамках Східного партнерства, поглиблення процесу асоціації з ЄС, Паризької угоди, природоохоронних конвенцій, Енергетичного Співтовариства, Меморандуму про стратегічне енергетичне партнерство Україна-ЄС.

ВИСНОВОК 4: «Домашнє завдання» – це ключ до можливостей та засіб протидії загрозам. Ефективне використання можливостей тісно пов'язане із поточним станом та готовністю України до трансформації у конкретній сфері. Ефективні внутрішні реформи у сферах, пов'язаних з інтеграцією до ЄС та зміною клімату, є передумовою для використання можливостей та зменшення ймовірності або наслідків загроз, що випливають з ЄЗК для України. Безумовним пріоритетом є ефективне наближення українського законодавства до вимог законодавства ЄС в усіх сферах, передбачених Угодою про асоціацію.

ВИСНОВОК 5: ЄЗК створює низку загроз для України. Посилення вимог до якості окремих видів продукції та технологій ймовірно створить додаткові виклики для «промислового безвізу», оскільки плани ЄС створюють для України складну «рухомию ціль» у цій сфері. Посилення ринку вторинної сировини в ЄС вочевидь призведе до скорочення експорту вторинної сировини в Україну, від чого постраждають переробні виробництва, які наразі залежні від імпорту такої сировини. Прагнення ЄС до скорочення перевезення вантажів автомобільним транспортом з метою зменшення викидів може мати вплив на видачу дозволів для українських автоперевізників. Високий пріоритет охорони природи в ЄС може на практиці означати прискіпливу увагу з боку ЄС та його фінансових інституцій до виконання відповідних зобов'язань Україною, зокрема при реалізації інвестиційних проєктів в енергетичній сфері.

ВИСНОВОК 6: Ключова загроза – обмеження доступу українських товарів на ринки ЄС та нові нетарифні бар'єри у торгівлі. У першу чергу це стосується енерго- та ресурсоемних товарів, які займають значну частку в структурі українського експорту – продукція металургії, сільського господарства, харчової промисловості, енергетики, великотоннажної хімії, машинобудування, сталі, будівельних матеріалів тощо. Також під тиском подібних механізмів може опинитися транспортна інфраструктура, наприклад, газопроводи. Намір впровадити механізм вуглецевого коригування імпорту, що наразі розробляється Європейською Комісією з метою недопущення перетворення сусідніх країн на «вуглецеві офшори», може значно ускладнити експорт електроенергії з України до ЄС, оскільки Україна має значну частку ТЕС у загальній структурі виробництва електроенергії. Високі вимоги до харчових продуктів та дотримання екологічних стандартів при їх виробництві можуть стати перепорою для подальшого експорту української с/г продукції на ринок ЄС.

ВИСНОВОК 7: Нові можливості через посилення діджиталізації. Багато можливостей відкриває розвиток цифрової сфери в ЄС: від спрощення розрахунків та митних процедур до посилення боротьби з контрабандою, подальший розвиток ІТ сектору, доступ до державних закупівель в ЄС.

Висновок 8: Окрема група загроз від впровадження ЄЗК – наслідки для довкілля в Україні.

Розвиток ринку електромобілів в ЄС і, відповідно, заповнення ринку України вживаними електромобілями з Європи, з одного боку, матиме позитивний вплив на зменшення забруднення в містах, проте, з іншого боку, використання для зарядки електромобілів «брудної» електроенергії та проблема утилізації акумуляторів може призвести до нових екологічних проблем в Україні. Розвиток внутрішнього водного транспорту потребуватиме вирішення низки екологічних питань, пов'язаних із побудовою нових водних шляхів чи експлуатацією створених раніше.

Документ містить **РЕКОМЕНДАЦІЇ** для ключових стейкхолдерів, зокрема:

(1) **ДЛЯ УРЯДУ УКРАЇНИ**, який повинен сформулювати пріоритети уряду, враховуючи можливості та загрози ЄЗК; запропонувати Європейській стороні розпочати діалог щодо розробки Дорожньої карти для України в рамках ЄЗК; підтримувати подальшу євроінтеграцію України у сферах ЄЗК, які є пріоритетними для України; сформулювати кліматичну політику України; підтримувати інтеграцію українських виробників у промислові виробничі ланцюги ЄС, зокрема забезпечити якнайшвидше підписання АССА; використовувати та просувати нові можливості для фінансування та залучення зелених інвестицій; продовжувати діджиталізацію; інформувати бізнес щодо ролі «вуглецевого сліду» у майбутньому експорті до ЄС.

(2) **ДЛЯ ВЕРХОВНОЇ РАДИ УКРАЇНИ**, яка, перш за все, має забезпечити процес повноцінного впровадження вимог європейського законодавства, які пов'язані з ЄЗК, зокрема через посилення механізмів контролю за відповідністю законопроектів вимогам європейського законодавства та врахування питань зміни клімату на всіх етапах законотворчості.

(3) **ДЛЯ БІЗНЕСУ**, який повинен враховувати цілі ЄЗК у процесі стратегічного планування свого розвитку та використовувати фінансові інструменти ЄЗК; шукати можливості інтеграції у нові промислові процеси виробництва на ринку ЄС; враховувати, що доступ до ринків ЄС у майбутньому значно залежатиме від відповідності товарів та послуг кліматичним та екологічним вимогам ЄС.

(4) **ДЛЯ ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА**, яке, перш за все, має сприяти кращому інформуванню всіх зацікавлених сторін щодо можливостей та викликів ЄЗК, а також продовжувати процес моніторингу впровадження євроінтеграційних реформ в Україні.

(5) **ДЛЯ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ СТОРОНИ**, яка повинна розглядати Україну як необхідного партнера у реалізації ЄЗК, розробити спільно з Урядом України дорожню карту для України за прикладом Дорожньої карти для Балканських країн, передбаченої ЄЗК; сприяти інтеграції України у нові «зелені» виробничі процеси в ЄС шляхом започаткування промислового діалогу; посилити контроль за сталістю товарів та послуг, що імпортуються в ЄС з України, зокрема деревини, сільськогосподарської продукції тощо; підтримувати інвестиції з ЄС, спрямовані на виробництво «зелених» товарів, декарбонізацію економіки; продовжувати надавати допомогу Україні щодо наближення законодавства у сфері охорони довкілля та клімату, сільського господарства, енергетики, транспорту; сформувати флагманські ініціативи з інтеграції України в природоохоронну сферу ЄС, зокрема розпочати діалог щодо усунення бар'єрів у впровадженні пташиної та оселищної директив та інтеграції України в мережу NATURA 2000.

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

АПК – агропромисловий комплекс

ВВП – валовий внутрішній продукт

ВДЕ – відновлювані джерела енергії

ВООЗ – Всесвітня організація охорони здоров'я

ВРУ – Верховна Рада України

ГМО – генетично модифіковані організми

ГТС – газотранспортна система

ЄЗК – Європейський зелений курс

ЄС – Європейський Союз

КМУ – Кабінет Міністрів України

Мінекоенерго – Міністерство енергетики та захисту довкілля України

НВВ – національно визначений внесок

НДТМ – найкращі доступні технології та методи управління

ПВЗВТ – Поглиблена та всеохоплююча зона вільної торгівлі

ПГ – парникові гази

ПДВ – податок на додану вартість

СОТ – Світова організація торгівлі

ТРАСЕКА – транспортний коридор Європа-Кавказ-Азія

УА – Угода про асоціацію між Україною та ЄС

Угода АССА – Угода про оцінку відповідності та прийнятність промислової продукції

ТЕН-T – Транс'європейська транспортна мережа

ВСТУП

У грудні 2019 року Європейська Комісія прийняла Європейський зелений курс (ЄЗК). Європейський зелений курс – комплекс заходів, який визначає політику ЄС на найближчі роки у таких сферах як клімат, енергетика, біорізноманіття, промислова політика, торгівля тощо. Основна мета цього курсу – сталий зелений перехід Європи до кліматично-нейтрального континенту до 2050 року.

ЄЗК лише формується, є динамічним інструментом. Стратегії, плани, законодавство для втілення ЄЗК у життя будуть розробляться та затверджуватись, головним чином, протягом 2020-2021 років. Наразі темпи впровадження ЄЗК трохи знизились, зважаючи на пріоритетність реагування на COVID-19. Проте, Європейська Комісія наголосила, що відновлення має бути спрямоване на більш стійку, зелену та цифрову Європу, рішення, які не тільки корисні для економіки, але й для довкілля. Це означає незмінність «зеленого» курсу та дотримання графіку впровадження важливих компонентів ЄЗК. Такий підхід підтримала і низка держав-членів ЄС, включаючи Німеччину та Францію.

Уряд України заявив про намір нашої держави долучитись до ЄЗК. Такі прагнення уряду є важливими з огляду на необхідність формування в Україні політики у різних сферах, яка б враховувала екологічні та кліматичні виклики сьогодення. Водночас, слід брати до уваги увесь спектр наслідків ЄЗК для України в контексті можливостей та загроз, які це для нас створює. Формування основних висновків та

рекомендацій щодо впливу ЄЗК є важливими на даному етапі, коли Україна ще остаточно не сформулювала свої наміри, а ЄЗК теж знаходиться у процесі формування і наповнення змістом.

Мета аналітичного документа – проаналізувати ЄЗК з точки зору можливостей та загроз для України в основних сферах ЄЗК (зміна клімату, енергетика, промисловість, транспорт, с/г політика, біорізноманіття, забруднення, фінанси, торгівля), надати рекомендації щодо використання можливостей та уникнення загроз основним стейкхолдерам в Україні та ЄС.

Документ містить характеристику усіх дев'яти компонентів ЄЗК, що включає аналіз наповнення сфери в ЄС, розвиток даного питання в Україні, аналіз можливостей та загроз для України.

Сподіваємось, що висновки та рекомендації аналітичного документа будуть корисними в процесі підготовки до засідання Ради Асоціації, що має відбутись наприкінці 2020 року.

Аналітичний документ підготовлено в рамках реалізації проекту «Європейський зелений курс: можливості та загрози для України» Ресурсно-аналітичного центру «Суспільство та довкілля», що фінансується Міжнародним фондом «Відродження», у співпраці з Інститутом економічних досліджень та політичних консультацій і аналітичного центру DiXi Group.

МЕТОДОЛОГІЯ

Аналітичний документ підготовлений на основі проведеного експертами дослідження.

Об'єктом дослідження є структурні елементи Європейського зеленого курсу: (1) зміна клімату; (2) енергетика; (3) промислова стратегія для циркулярної економіки; (4) стала та розумна мобільність; (5) збереження біорізноманіття; (6) нульове забруднення; (7) зелена сільськогосподарська політика; (8) фінанси; (9) ЄС як глобальний лідер.

Предметом дослідження є Комюніке Європейської Комісії «Європейський зелений курс»¹ та Дорожня карта до нього², а також інші публічно доступні джерела, включаючи акти на виконання ЄЗК, проекти актів, заяви тощо.

Експерти проаналізували публічно доступні документи, прийняті чи оприлюднені не пізніше 31 березня 2020 року. Дослідження проводилось протягом березня-квітня 2020 року.

Кожен елемент Європейського зеленого курсу був проаналізований за таким алгоритмом:

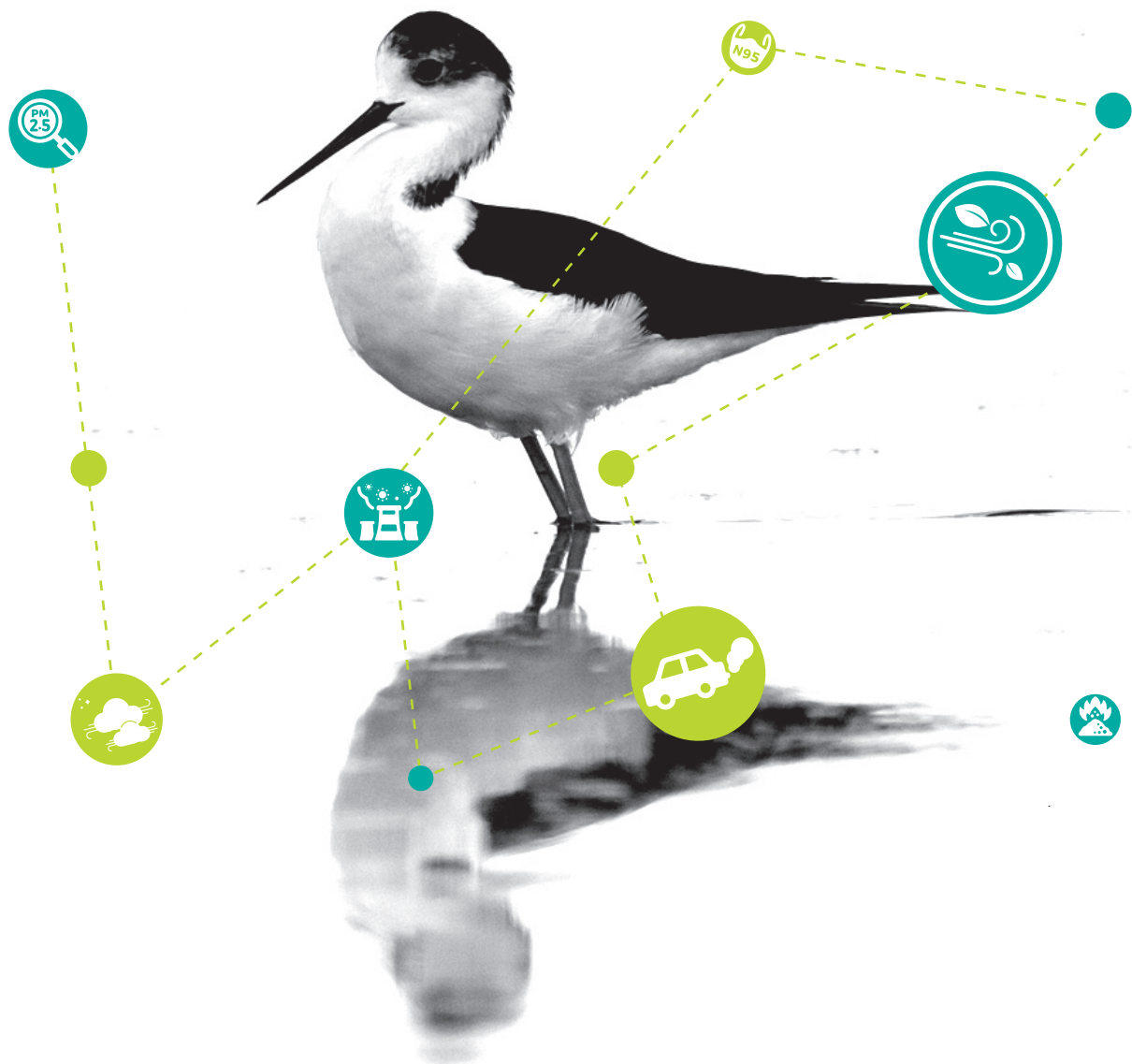
- Коротка характеристика структурного елемента;
- Коротка характеристика стану справ в Україні з даного питання, включаючи фактичні дані, стратегічні документи й плани, а також потенційний взаємозв'язок з іншими процесами (Угода про асоціацію, Енергетичне Співтовариство, МВФ тощо);

- Можливості для України від реалізації ЄЗК (які можливості відкриваються, з яких тенденцій можна скористатись, що сприяє/заважає Україні, щоб скористатись можливостями);
- Загрози для України від реалізації ЄЗК (потенційні загрози для України, чи можемо ми вплинути на ці загрози, яким чином їх зменшити або уникнути).

Окрім загального огляду ЄЗК та структурних елементів ЄЗК, аналітичний документ містить загальні висновки та рекомендації для стейкхолдерів, узагальнені та сформульовані на основі дослідження усіх елементів ЄЗК.

Розділ I.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ КУРС – ДИНАМІЧНИЙ ПЛАН ДІЙ ЄС

**«ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ЗЕЛЕНИЙ
КУРС – ЦЕ НАША НОВА
СТРАТЕГІЯ ЗРОСТАННЯ, ЦЕ СТРАТЕГІЯ РОЗВИТКУ,
ЯКИЙ ВІДДАЄ БІЛЬШЕ, НІЖ ЗАБИРАЄ.»**
/УРСУЛА ФОН ДЕР ЛЯЄН/

Європейський зелений курс – це програма дій Європейської Комісії, в центрі якої – амбіційний план переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050

року. Політично – це відповідь на виклик глобальних проблем зміни клімату, забруднення, втрати біологічного різноманіття і, відповідно, позиціонування ЄС як глобального лідера.

Разом з іншими основними інституціями, Європейська Комісія розробляє загальну стратегію та політичний курс ЄС. Кожні 5 років, на початку роботи нового складу Комісії, президент Комісії також визначає політичні пріоритети на час своєї діяльності. Комісія перетворює ці пріоритети на конкретні дії на основі річної програми, яка визначає план дій на наступні 12 місяців. Власне ЄЗК – один з шести пріоритетних напрямків програми дій Європейської Комісії під керівництвом Урсули фон дер Ляен, на основі якого буде проводитись діяльність протягом 2019-2024 років.

Назва, обрана Європейською Комісією для своєї амбіційної програми, має безпосередню аналогію з відомим Новим курсом (New Deal) президента США Франкліна Рузвельта (який був комплексною програмою для подолання періоду глибокої депресії в США у 1930-х рр). Саме тому European Green Deal – це не угода, а «курс», запропонований новопризначеною Європейською Комісією як назва для своєї стратегії та програми дій до 2024 року. Європейський зелений курс не є «угодою» ні за формою, ні за змістом. Це – стратегія і програма дій вищого органу виконавчої влади в ЄС. Найближча українська аналогія – програма дій уряду.

Включення кліматичних амбіцій до порядку денного ЄС – відповідь на запит громадян ЄС, які останнім часом висловлюють свою кліматичну позицію не лише через протести, а й через вибір відповідних політичних сил, в тому числі на вибо-

рах до Європейського Парламенту. Це відобразилось і при формуванні складу нової Європейської Комісії – серед шести груп комісарів одна займатиметься ЄЗК. Такий запит громадян демонструє й опитування громадської думки, що проводилось Євробарометром у 2019 році. За його результатами, більше 93% опитаних вважають зміну клімату серйозною проблемою, а 49% вважають, що саме Європейський Союз є відповідальним за дії для боротьби зі зміною клімату.³ За словами Урсули фон дер Ляен, месидж від європейських виборців – і молоді, яка ще не голосує – є гучний і чіткий: вони хочуть реальних дій щодо зміни клімату і вони хочуть, щоб Європа була лідером на цьому шляху.⁴

11 грудня 2019 року прийнято Комюніке Європейської Комісії «Європейський зелений курс»⁵. Комюніке включає Дорожню карту, що містить основні заходи у сферах, які підпадають під дію ЄЗК, а також часові рамки для їх впровадження. Європейський Парламент у цілому підтримав цю програму своєю резолюцією 15 січня 2020 року⁶.

Отже, комюніке та дорожня карта – основні документи, які визначатимуть зміст та напрямки дій ЄС для переходу до кліматично нейтральної Європи.

Проте, ЄЗК лише формується, є динамічним інструментом. Стратегії, плани, законодавство для втілення ЄЗК у життя будуть розробляться та затверджуватись, головним чином, протягом 2020-2021 років.

За змістом, комюніке Європейської Комісії – це «початкова дорожня карта ключових політик і заходів, необхідних для досягнення Європейського зеленого курсу». ЄЗК є складовою частиною Стратегії Європейської Комісії для імплементації Порядку денного ООН до 2030 року та цілей сталого розвитку.

Європейський зелений курс – це не лише про енергетику і довкілля. Він встановлює пріоритети практично в усіх сферах діяльності ЄС.

Конкретні політики та заходи, передбачені ЄЗК, включають:

- прийняття низки стратегій (розумної секторальної інтеграції, промислової стратегії, плану дій з кругової економіки, реформування будівельної галузі, стратегії розвитку вітрових електростанцій на морях, стратегії щодо хімічних речовин, стратегії з біорізноманіття, лісової стратегії);
- прийняття «Кліматичного закону» та нових редакцій регламентів і директив у сферах енергетичного оподаткування, транспорту, сільського господарства, відходів;
- фінансові інструменти, зокрема механізм так званого «справедливого переходу».

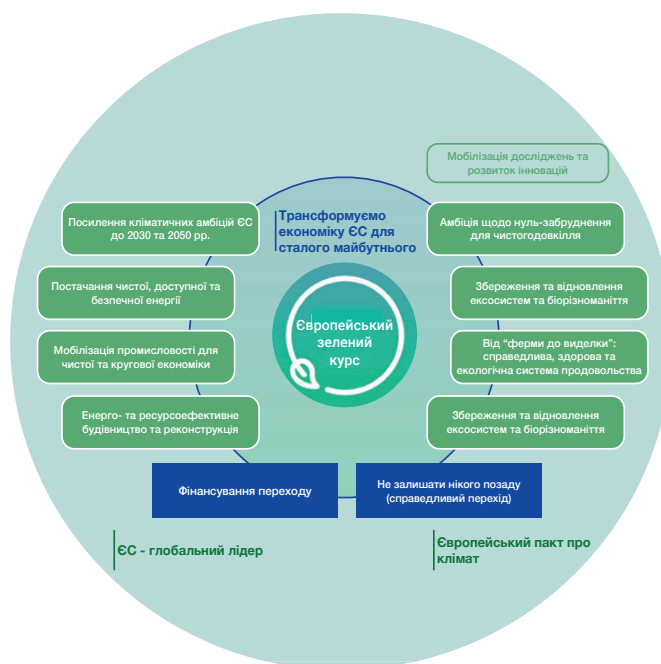
Такі політики і заходи будуть здійснюватися в таких дев'яти сферах:

- (1) Клімат
- (2) Енергетика
- (3) Промислова стратегія для циркулярної економіки
- (4) Стала і розумна мобільність
- (5) Зелена сільськогосподарська політика
- (6) Збереження біорізноманіття
- (7) Нульове забруднення
- (8) Фінансові інструменти
- (9) ЄС як глобальний лідер.

Однією з центральних ідей ЄЗК є глобальне лідерство ЄС. Як висловились під час презентації своїх пріоритетів Урсула фон дер Ляєн, ЄЗК – це як проєкт «людина на Місяці» для Європи (пряма паралель із Місячною програ-

мою США 60-х рр.). На думку Європейської Комісії, перехід до кліматично нейтральної Європи потребує ефективних дій з боку сусідів ЄС, тому ЄЗК передбачає розробку «дипломатії зеленого курсу», щоб переконувати та підтримувати інших партнерів. Це включатиме розвиток екологічних, енергетичних та кліматичних партнерств з країнами-сусідами.

Для досягнення цілей ЄЗК необхідні суттєві інвестиції. Європейська Комісія оцінила, що для досягнення кліматичних та енергетичних цілей до 2030 року необхідно 260 млрд євро додаткових щорічних інвестицій.⁷ Тому одночасно із пропозицією цілей та дій в рамках ЄЗК, Європейська Комісія планує розробку фінансових планів та інструментів для виконання амбітних завдань ЄЗК. Перш за все, мова йде про Інвестиційний план сталої Європи, а в його межах – механізм справедливого переходу та Фонд справедливого переходу. Механізм та Фонд справедливого переходу будуть фокусуватись на регіонах і секторах, які зачеплені зеленим переходом, оскільки вони залежать від викопного палива чи вуглецевих процесів. Також передбачається, що принаймні 30% Invest EU Fund буде спрямовано на боротьбу зі зміною клімату, а усі програми ЄС матимуть 25% коштів на досягнення кліматичних цілей.

Джерело: Європейська Комісія.

Розділ II.

СТРУКТУРНІ ЕЛЕМЕНТИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО ЗЕЛЕНОГО КУРСУ

**«НАШЕ СУСПІЛЬСТВО І НАША ПЛАНЕТА СТАНУТЬ
БІЛЬШ ЗДОРОВИМИ, ЯКЩО МИ БУДЕМО ІНВЕСТУВАТИ
У ВІДНОВЛЮВАНУ ЕНЕРГЕТИКУ, ЇЗДИТИ НА ЧИСТИХ
АВТОМОБІЛЯХ, МОДЕРНІЗУВАТИ НАШІ БУДІВЛІ
ТА ЗРОБИМО ЇХ БІЛЬШ ЕНЕРГОЕФЕКТИВНИМИ,
ЯКЩО КУПУВАТИМЕМО СТАЛУ ЇЖУ, ПОВТОРНО
ВИКОРИСТОВУВАТИМЕМО МАТЕРІАЛИ, А НЕ
ВИКИДАТИМЕМО ЇХ, ЧИ ВИРОБЛЯТИМЕМО СТАЛЬ З
НИЗЬКИМИ ВИКИДАМИ КАРБОНУ.»**
/УРСУЛА ФОН ДЕР ЛЯЄН/

2.1. ЗМІНА КЛІМАТУ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ЗМІНА КЛІМАТУ

- досягнення кліматично нейтральної Європи до 2050 року
- скорочення викидів парникових газів із 40% до 50-55% у 2030 році (у порівнянні з 1990 р.)
- інтеграція кліматичних цілей в усі сектори економіки і суспільного життя

ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?

- ЄЗК буде вимагати дій з боку України щодо скорочення викидів парникових газів
- досягнення кліматичних цілей ЄЗК вимагатиме від ЄС захисту власних ринків та виробників на кшталт механізму карбонового коригування імпорту в ЄС

(а) Загальна характеристика

Європейська Комісія запропонувала чітку вимірювану ціль довгострокової інтегрованої кліматичної політики ЄС у своїй візії⁸ ще до презентації ЄЗК⁹. **Візія визначила не лише ціль, – досягнення кліматично нейтральної економіки* ЄС до 2050 року, а й основні напрямки її досягнення.** Цілі візії базуються на меті Паризької угоди¹⁰ і відповідають Цілям сталого розвитку.

Чіткі вимірювані довгострокові кліматичні цілі не стали новелою ЄЗК, а продовжили традицію цілепокладання в кліматичній політиці ЄС. Протягом останніх більш ніж 10 років Європейська Комісія встановила хоч і не настільки амбітні та далекосяжні кліматичні цілі^{11,12}, але такі, які потребували розробки та впровадження політик у найвагоміших за ви-

кидами секторах економіки. **ЄЗК та візію ж вирізняє не лише їх амбітність, а й глибока інтегрованість в них практично всіх секторів економіки та життєдіяльності**, на відміну від попередніх, які приділяли увагу секторам, які хоча й були та залишаються найбільшими емітентами парникових газів (ПГ), але здебільшого пов'язані з енергетичними викидами.

У розвиток візії ЄЗК надав суспільству, інвесторам та всім економічним агентам завчасний та передбачуваний сигнал для планування трансформацій, та пропонує закріпити кліматичні цілі на рівні закону. **На сьогодні Європейська Комісія підготувала пропозицію щодо регламенту «Європейський кліматичний закон»¹³, яким на рівні законодавства ЄС пропонує закріпити цілі та шляхи досягнення кліматичної нейтральності ЄС до 2050 року** та визначити загальні положення, які дозволять досягти прогресу в адаптації до зміни клімату, зокрема: (1) Європейській Комісії надаються повноваження визначити та перегля-

* Під кліматичною нейтральністю економіки ЄС в ЄЗК розуміють такий її стан, коли нетто-викиди ПГ, які визначені як сума викидів всіх ПГ та їх поглинання всіма природними та антропогенними поглиначами, переліченими в додатку V до регламенту (EU) 2018/1999 на території ЄС, дорівнюють нулю або буде мати місце нетто-поглинання ПГ.

дати траєкторію, за якою ЄС буде рухатися до кліматичної нейтральності, починаючи з 2030 до 2050 року, а також визначено строки, основні принципи та напрямки, якими вона має керуватися; (2) зобов'язує країни-члени розробити та імплементувати стратегії з адаптації до зміни клімату, які включають запровадження управління ризиками в цій сфері; (3) покладає на Європейську Комісію функції з оцінки та моніторингу прогресу в досягненні кінцевих та проміжних цілей ЄЗК в цілому, відповідності заходів, що реалізуються країнами-членами, таким цілям, а також дає право Європейській Комісії надавати відповідні рекомендації країнам-членам для впровадження корегувальних дій.

Водночас **ЄЗК вимагає перегляду чинних кліматичних цілей ЄС** до 2030 року, які стають проміжними для ЄЗК, – підвищити скорочення викидів ПГ з 40%¹⁴ до 50-55% (в порівнянні з 1990 роком), **та відповідних політик та інструментів, необхідних для їх досягнення.** З метою розробки пропозиції з коригування цілей до 2030 року Європейська Комісія проводить публічні консультації протягом березня-червня 2020 року¹⁵ та планує їх презентувати в третьому кварталі 2020 року разом з розширеним планом із підвищення амбітності кліматичних цілей до 2030 року. Перегляд торкнеться не лише цілей, а й політик та інструментів їх реалізації, щонайменше, – директив щодо системи торгівлі викидами (2003/87/ЄС), енергоефективності (2012/27/ЄС), відновлюваних джерел енергії (2018/2001/ЄС), регламенту в сфері землекористування, змін землекористування та лісового господарства (2018/841) та щодо розподілу зусиль (2018/842), а також регламенту щодо показників викидів CO₂ для автомобілів та легкого комерційного транспорту.

Зокрема, Європейська Комісія продовжує розглядати систему торгівлі викидами, яка охоплює більше 11 тис. установок в енергоємних галузях (відповідальних за близько 45% всіх викидів ПГ ЄС), як ключовий інструмент кліматичної політики та не виключає можливості її розширення за рахунок нових секторів – дорожнього та морського транспорту, будівель, а також малих промислових установок, установок із спалювання побутових відходів та інших секторів. Окрім того, Європейська Комісія у рамках системи торгівлі викидами розглядає можливість: (1) збільшення темпів лінійного зменшення кількості дозволів на викиди; (2) зменшення початкової кількості дозволів на викиди в четвертій фазі (до 2030 року); (3) запровадження нижньої межі ціни дозволів на викиди; (4) зменшення кількості або взагалі відмова від безкоштовного надання дозволів на викиди тощо.

У рамках ЄЗК **Європейська Комісія планує переглянути директиву щодо оподаткування енергії** (2003/96/ЄС), яка в 2017 забезпечила близько 4,7% всіх податкових надходжень країн-членів ЄС-28 та спільно з системою торгівлі викидами розглядається як друга складова європейських інструментів ціноутворення на вуглець¹⁶ (через механізм прихованої ціни вуглецю). Очевидно, що в ході перегляду Європейська Комісія буде спиратися на результати оцінки¹⁷ директиви та врахує невдалий досвід переговорів протягом 2011-2015, який завершився відкликанням¹⁸ пропозицій¹⁹ Європейської Комісії. У зазначеній оцінці чинних механізмів директиви Європейська Комісія, зокрема, зазначає: (1) механізм національних ставок енергетичного податку викривляє конкуренцію на ринку моторних палив та призводить, зокрема, до «паливного туризму» між країнами-членами,

що знижує ефективність енергетичного податку та збільшує викиди ПГ; (2) механізм мінімальних ставок енергетичного податку на природний газ та електроенергію без механізму їх індексації не забезпечує достатніх стимулів до скорочення споживання палива; (3) механізм національних ставок енергетичного податку на природний газ та електроенергію фрагментує внутрішній енергетичний ринок ЄС; (4) директива та система торгівлі викидами мають частково різні цілі, що призводить до непослідовності та перекриття цих інструментів одним (наприклад, в електроенергетичному секторі); (5) енергетичний податок дає помилкові цінові сигнали споживачам у контексті кліматичної політики, оскільки його ставки встановлені в розрахунку на обсяг палива чи вміст енергії в ньому, та не враховує вмісту карбону. Публічні консультації щодо перегляду директиви відбудуться у другому кварталі 2020 року²⁰, а Європейська Комісія планує запропонувати зміни до директиви у червні 2021 року.

Впровадження перелічених вище політик та їх інструментів призведе до збільшення фінансового навантаження як на споживачів, так і на виробників ЄС. Підвищення собівартості това-

(б) Ситуація в Україні

Україна як Сторона Кіотського протоколу та Паризької угоди взяла на себе зобов'язання, зокрема, щодо вжиття заходів з обмеження викидів ПГ та адаптації до зміни клімату.

У першому національно визначеному внеску²³ (НВВ), поданому в 2016 році, Україна самостійно²⁴ визначила свою ціль з обмеження викидів ПГ – в 2030 році не перевищити 60% від рівня 1990 року. Такий рівень скорочення викидів ПГ не є амбіційним у контексті Паризької угоди, оскільки передбачає зростання націо-

нів та послуг, вироблених на території ЄС, загрожує конфлікт як на внутрішньому ринку ЄС при конкуренції з імпортом з країн, які не запровадили аналогічних заходів у кліматичній сфері, так і на зовнішніх ринках у тих же країнах. Тому **Європейська Комісія пропонує²¹ запровадити заходи карбонового протекціонізму²² виробників ЄС** через механізм карбонового коригування імпорту (carbon border adjustment mechanism). Європейська Комісія обґрунтовує необхідність таких заходів не лише захистом інтересів виробників ЄС, а й необхідністю мінімізації ризику збільшення глобальних викидів ПГ внаслідок так званого ефекту «витоку карбону». Це дозволяє уникнути збільшення глобальних викидів ПГ внаслідок заміщення товарів та послуг, вироблених в юрисдикціях, в яких запроваджені обов'язкові заходи інтерналізації вартості виробничих викидів ПГ до їх собівартості товарами з юрисдикцій, в яких такі заходи не запроваджені. Публічні консультації щодо механізму карбонового коригування імпорту відбудуться у третьому кварталі 2020 року, а Європейська Комісія планує запропонувати відповідні законодавчі ініціативи в другому кварталі 2021 року.

нальних викидів ПГ на 75% до 2030 відносно 2017 року²⁵. У 2018 році Україна заявила²⁶ про перегляд НВВ з метою суттєвого підвищення його амбітності та очікувалося, що він буде затверджений навесні 2020^{27,28}.

Основним чинним законодавством з питань державної політики та управління в сфері зміни клімату є Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року²⁹, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період

до 2030 року³⁰ та відповідний план заходів³¹ до неї.

Положення Стратегії державної екологічної політики у сфері зміни клімату є досить загальними, декларативними, відсилаються до необхідності дотримання Україною взятих міжнародних зобов'язань в рамках Паризької угоди та де-факто базуються на цілі з обмеження викидів ПГ на період до 2030 року, визначеній у НВВ*.

Концепція кліматичної політики також не визначає самостійних кількісних цілей в частині скорочення/обмеження викидів ПГ**, а ставить за мету «вдосконалення державної політики у сфері зміни клімату» та визначає напрями її реалізації: (1) зміцнення інституційної спроможності; (2) запобігання зміні клімату через скорочення викидів і збільшення абсорбції ПГ; (3) адаптація до зміни клімату. Зокрема, за напрямком скорочення викидів і збільшення абсорбції ПГ передбачено: (1) розширення плану заходів з підвищення енергоефективності; (2) підвищення частки енергії, виробленої з відновлюваних джерел енергії (ВДЕ) в загальній структурі енергоспоживання; (3) збільшення обсягу поглинання ПГ шляхом здійснення заходів у секторі землекористування, змін землекористування та лісового господарства; (4) створення системи торгівлі викидами***; (5) удосконалення

* Стратегія 2030 лише визначає проміжну ціль на шляху до 2030 року – в 2020 році не перевищити 76% викидів ПГ від рівня 1990 року, що безумовно буде досягнута не лише без запровадження жодних додаткових політик чи заходів, а й за відсутності будь-якої державної політики в цій сфері.

** Концепція 2030 визначає необхідність забезпечити досягнення виконання зобов'язань НВВ у 2030 році, який не перевищуватиме 60% рівня базового 1990 року. Водночас, за найбільш песимістичними прогнозами при розвитку подій ВАУ викиди ПГ не перевершать цього рівня. Інші очікувані кількісні результати виконання Концепції 2030 в сфері енергоефективності та ВДЕ де-факто повторюють відповідні національні плани дій, прийняті раніше на виконання зобов'язань в рамках Енергетичного Співтовариства.

*** Створення системи торгівлі викидами шляхом імплементації окремих положень Директиви 2003/87/ЄС є частиною

підходів до оподаткування викидів ПГ, зокрема, шляхом цільового використання надходжень; (б) схвалення Стратегії низьковуглецевого розвитку України на період до 2030 року. Станом на квітень 2020 року специфічні для сфери зміни клімату політики та заходи Концепції, які відповідно до Плану мали бути розроблені чи схвалені в 2018, також не виконані.

Водночас, було розроблено Стратегію низьковуглецевого розвитку України до 2050 року³², яка була подана³³ до Секретаріату Рамкової конвенції про зміну клімату ООН на виконання зобов'язань України за пунктом 19 статті 4 Паризької угоди. Слід зазначити, що Стратегія не була затверджена жодним актом КМУ, як це було передбачено Концепцією, а відповідно не є частиною національного законодавства, тому інформація про неї наводиться виключно довідково. Стратегія низьковуглецевого розвитку виділяє три ключових завдання: (1) перехід до енергосистеми, яка передбачає використання джерел енергії з низьким вмістом карбону, розробку джерел чистої електричної та теплової енергії, підвищення енергоефективності та енергозбереження в усіх секторах економіки та на об'єктах житлово-комунальної інфраструктури, стимулювання використання альтернативних нафтопродуктам моторних палив, зокрема для вантажних і пасажирських перевезень завдяки більш екологічно чистим видам транспорту; (2) збільшення обсягів поглинання й утримання карбону шляхом застосування кращих практик ведення сільського та лісового господарства, адаптованих до зміни клімату; (3) скорочення викидів ПГ, таких як метан та закис азоту, пов'язаних переважно з виробництвом викопного

зобов'язань України за УА (стаття 365 та Додаток XXXI до Угоди). Графік імплементації: положення Директиви 2003/87/ЄС мають бути впроваджені протягом 2 років з дати набрання чинності УА, тобто до 1 вересня 2019 року.

палива, сільським господарством і відходами. Стратегія зазначає, що Україна докладатиме зусиль для досягнення рівня викидів ПГ в 2050 році на рівні 31–34% від рівня 1990 року.

Де-факто, **єдиним чинним інструментом політики, який прямо пов'язаний з викидами ПГ, є фіскальний, запроваджений у 2011 році, податок на викиди CO₂ стаціонарними джерелами викидів³⁴**, ставка якого значно збільшена з 2019 року³⁵, – майже у 25 разів до 10 грн за тону CO₂. Слід зазначити, що хоча ставка податку значно зросла, вона залишається низькою, а сам податок виконує швидше фіскальну, ніж стимулюючу функцію. Ставку та порядок адміністрування податку планувалось переглянути, зокрема, відповідно до Концепції, проте на сьогодні існують лише робочі напрацювання, які не перейшли до стадії офіційного обговорення.

Інші інструменти, як наприклад «зелений» тариф для стимулювання використання ВДЕ для виробництва електроенергії, надання цільового державного фінансування для реалізації енергоефективних заходів не є специфічними виключно для цілей зміни клімату і скорочення викидів ПГ, зокрема, тому розглянуті в розділі «Енергетика».

(в) Можливості

Більшість системних зрушень останніх років не лише в сфері зміни клімату, але і в енергетиці, відбулося в Україні під впливом чи навіть тиском зовнішніх обставин та міжнародних зобов'язань. Тому ЄЗК як через власні механізми та інструменти, так і через інші угоди, які містять кліматичні зобов'язання, наприклад, Угоду про асоціацію, будуть вимагати дій з боку України.

Можливості України також приховані в її низькій поточній енергоефективності та високій карбоноємності економіки, що викликані як високою зношеністю основних фондів, так і значною часткою викопних палив в енергобалансі. Це створює значний потенціал для низьковитратного в розрахунку на одиницю скорочення викидів ПГ їх зниження. За умови створення дієвого міжнародного та/чи двостороннього механізму, зокрема в рамках ЄЗК, це дозволить залучити значні обсяги «зеленого» фінансування.

На початку 2020 року Мінекоенерго презентувало проект Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року³⁶.

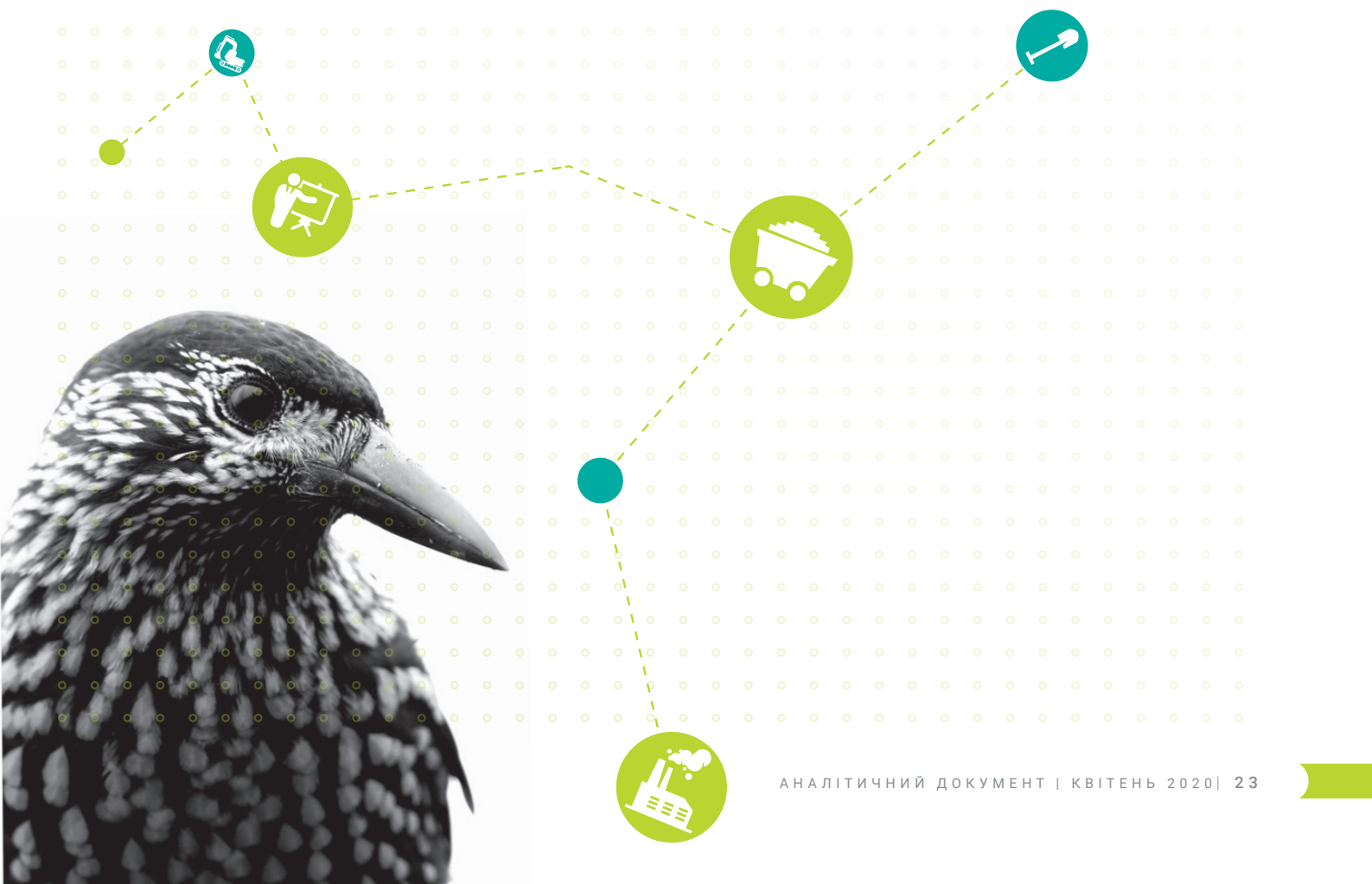
Ключовою відмінністю цього проєкту від попередніх концептуально-стратегічних державних документів є встановлення чіткої вимірюваної довгострокової цілі – досягнення стану кліматично нейтральної економіки України до 2070 року. Концепція зачіпає не лише енергетику, хоча й зосереджена в основному на енергетичному секторі (в класифікації секторів Міжурядової групи експертів зі зміни клімату ООН), а й сферу поводження з відходами, а також частково сільське та лісове господарство*, але практично не торкається питань адаптації до змін клімату, що відрізняє її від ЄЗК. Концепція визначає такі політики та інструменти для досягнення цілі: (1) прямі державні субсидії та фіскальні стимули для пріоритетних напрямків декарбонізації економіки, зокрема, енергоефективність та ВДЕ; (2) мінімізація державного субсидювання викопного палива; (3) оподаткування екстерналій для викопних видів палива; (4) запровадження системи торгівлі викидами.

* Питання сільського господарства зачіпаються Концепцією 2050 вибірково та звужені до питань енергетики сільського господарства. При цьому лісове господарство та відходи розглядаються в більш широкому неенергетичному контексті.

(г) Загрози

Чинні кліматичні цілі України не є адекватними як меті Паризької угоди, так і цілям ЄЗК. Розробка та реалізація кліматичної політики вирізняється необхідністю глибокої міжсекторальної/міжвідомчої взаємодії, а також розвинутих як базових функцій держави, зокрема охорони та захисту власності, правосуддя, внутрішньої безпеки, так і ринків, зокрема, фінансового та енергетичних. Фрагментарність та непослідовність державної кліматичної політики України, невиконання нею зобов'язань за Угодою про асоціацію в сфері клімату в умовах вкрай низької інституційної спроможності та розбалансованості системи державного управління ставить під питання саму можливість розробки та реалізації Україною ефективної та дієвої кліматичної політики. На цьому фоні відбулося формування та продовжується поглиблення прірви між кліматичною політикою ЄС, яка сформувалася та набула значного розвитку за останні 20-25 років, та станом постійної невизначеності в Україні.

Досягнення амбітних цілей ЄЗК вимагатиме від ЄС запровадження захисту власних ринків та виробників на кшталт механізму карбонового коригування імпорту. Це може знизити конкурентоздатність українських товарів на ринку ЄС. У першу чергу це стосується енерго- та ресурсоемних товарів, які займають значну частку в структурі українського експорту – продукція металургії, сільськогосподарства, харчової промисловості, енергетики, великотоннажної хімії, машинобудування тощо. Також під тиском подібних механізмів може опинитися транспортна інфраструктура, наприклад, газопроводи, для якої будуть враховуватися логістичні викиди карбону, що буде впливати на їх конкурентоздатність.

2.2 ЕНЕРГЕТИКА

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ЕНЕРГЕТИКА	ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?
<ul style="list-style-type: none"> ● основне завдання – подальша декарбонізація енергетичної системи ● ВДЕ як основа електроенергетики (відмова від використання вугілля, перехід до декарбонізованого газу, розкриття потенціалу морської вітроенергетики) 	<ul style="list-style-type: none"> ● подальша інтеграція та регіональна співпраця – серед пріоритетів енергетичної компоненти ЄЗК ● нові тренди ВДЕ можуть стати відправною точкою інтенсифікації співпраці між Україною та ЄС ● механізм карбонового коригування імпорту може значно ускладнити експорт електроенергії з України до ЄС

(а) Загальна характеристика

Основним завданням ЄЗК у сфері енергетики є подальша декарбонізація енергетичної системи, що наразі несе відповідальність за 75% викидів ПГ в ЄС³⁷. Для досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року, ЄЗК встановлює наступні **орієнтири для енергетики:**

- 1) ВДЕ як основа електроенергетики (відмова від використання вугілля, перехід до декарбонізованого газу, розкриття потенціалу морської вітроенергетики);
- 2) енергоефективність, зокрема у секторі будівель;
- 3) справедливий енергетичний перехід (залучення споживачів як бенефіціарів та боротьба з енергетичною бідністю);
- 4) розвиток інфраструктури через інтеграцію та цифрову трансформацію (політичні, інфраструктурні та технологічні рішення,

що уможливають повністю інтегрований енергетичний ринок ЄС).

Держави-члени ЄС забезпечують виконання спільних кліматичних та енергетичних цілей ЄС через **національні плани з енергетики та клімату до 2030 року**, що є інструментом політики Енергетичного Союзу, який зараз адаптується під ЄЗК.³⁸ Пропозиції щодо національних планів з енергетики та клімату мали бути подані на розгляд Європейської Комісії до кінця 2019 року, однак частина країн не дотрималась кінцевого строку, зокрема Франція та Німеччина.³⁹ Процедура затвердження планів Європейською Комісією та їх регулярний перегляд забезпечують достатність національних внесків задля здійснення енергетичного переходу та дають можливість збільшувати кліматичні амбіції.

У рамках «наповнення» енергетичної компоненти ЄЗК, у 2020 році Європейська Комісія

має на меті презентувати такі документи: оцінку фіналізованих національних планів з енергетики та клімату (червень 2020 р.); оцінку та перегляд Регламенту про транс'європейську енергетичну інфраструктуру⁴⁰; стратегії «розумної» секторальної інтеграції (Strategy for smart sector integration) та розвитку морської вітроенергетики; ініціативу для сектору будівель «Хвиля реновацій»;⁴¹ рекомендації для допомоги державам-членам ЄС у вирішенні проблеми енергетичної бідності.⁴²

Особливу увагу в рамках ЄЗК приділяють енергоефективності приватних та громадських будівель (займають 40% у загальній

структурі енергоспоживання ЄС⁴³). Через програми модернізації планують щонайменше подвоїти річні показники оновлення житлового фонду (наразі цей показник складає 0,4-1,2%).⁴⁴ З цією метою Європейська Комісія перегляне Регламент щодо будівельних матеріалів⁴⁵, почне оцінку довгострокових стратегій оновлення житлового фонду держав-членів ЄС*, сприятиме усуненню регуляторних перешкод для інвестицій в енергоефективність та стимулюватиме фінансування подібних проєктів через програму InvestEU.

.....
* Як частина вимог в рамках Directive (EU) 2018/844 of the European Parliament and of the Council of 30 May 2018 amending Directive 2010/31/EU on the energy performance of buildings and Directive 2012/27/EU on energy efficiency.

(б) Ситуація в Україні

За аналогією з ЄС, успіх декарбонізації в Україні значною мірою залежить від поступу в енергетичному секторі, адже на нього припадає 68% викидів парникових газів.⁴⁶

Хоч в Україні спостерігається активний розвиток ВДЕ, що є ключовим компонентом енергетичного переходу, між Україною та ЄС все ж зберігається значна різниця частки ВДЕ в структурі генерації електроенергії. Для порівняння, за 2019 рік в Україні та ЄС генерація з ВДЕ складає 3,6% та 23,8% відповідно без урахування ГЕС та ГАЕС, і 8,7% та 34,6% відповідно з урахуванням гідроенергетичних потужностей.^{47,48} Подібна тенденція справедлива і для кліматичних амбіцій. Наприклад, за найбільш оптимістичним сценарієм Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року викиди парникових газів у 2050 році становитимуть 31% від рівня 1990 року (приблизно, дорівнює поточному рівню)⁴⁹, в той час як ЄС має намір стати повністю кліматично нейтральним до того часу.

Підвищення енергоефективності є спільним викликом для України та ЄС, оскільки споживання енергетичних ресурсів в житлових та нежитлових будівлях в Україні теж становить близько 40% від усіх спожитих енергоресурсів.⁵⁰ Проблему загострює той факт, що при цьому кількість енергії, спожитої на 1 м², у декілька разів перевищує відповідний показник у країнах ЄС з подібними кліматичними умовами.⁵¹ Україні не вистачає інструментів для забезпечення суттєвого прогресу в сфері енергоефективності: програма «тепліх кредитів» традиційно залишається недофінансованою, а Фонд енергоефективності почав роботу тільки наприкінці 2019 року.

Водночас, Україна робить поступ на шляху до лібералізації енергетичних ринків (запуск роздрібного та оптового ринків електричної енергії, запуск більш конкурентної моделі підтримки ВДЕ – аукціони замість «зеленого» тарифу, перехід ринку газу на режим добового балан-

сування, відокремлення і сертифікація незалежного оператора газотранспортної системи), інтеграції до європейської енергосистеми (робота над інтеграцією до мереж ENTSO-E та ENTSO-G), покращення моделі захисту споживачів (реалізовано монетизацію субсидій та пільг).

 Законодавчим орієнтиром наближення та інтеграції української енергосистеми до ЄС є оновлений Додаток XXVII до Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, який ВРУ ратифікувала у червні 2019 року⁵².

Ключові стратегічні документи в сфері енергетики та клімату потребують оновлення (Енергетична стратегія України до 2035 року, Концепція реалізації державної політики у сфері зміни клімату до 2030 року), або ж знаходяться на етапі розробки чи затвердження на національному та міжнародному рівнях (оновлена Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року, Стратегія адаптації до зміни клімату України до 2030 року, другий

національно визначений внесок України до Паризької угоди, національні плани дій з енергоефективності та відновлюваної енергетики на період 2021-2030 рр., Концепція «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року та Національний план з енергетики та клімату до 2030 року).

Презентований у січні 2020 року проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року є структурно та змістовно найбільш наближеним до ЄЗК документом, з огляду на динамічність, міжсекторальний підхід та амбіційність (ціль – кліматично нейтральна економіка до 2070 року). Планом реалізації Концепції на найближче десятиліття має стати інтегрований Національний план з енергетики та боротьби зі зміною клімату до 2030 року, робота над політичними, аналітичними та технічними аспектами якого ведеться в рамках прийнятої Радою Міністрів Енергетичного Співтовариства Рекомендації 2018/01/MC-EpC щодо підготовки до розробки Національного плану з енергетики та боротьби зі зміною клімату.⁵³

(в) Можливості

ЄЗК є динамічною та багатокомпонентною стратегією, що не відмінняє дію попередніх політичних рішень, а доповнює та інтегрує їх. Саме тому, щоб мати змогу скористатися можливостями ЄЗК, **для України є критично важливим продовжувати реформування енергетичного сектора в рамках взятих на себе зобов'язань.** Передусім йдеться про виконання положень УА, зокрема оновленого Додатка XXVII, що передбачає погодження з ЄС законопроєктів у сфері енергетики та має на меті приведення українського енергетичного законодавства до норм ЄС. Крім того, варто згадати про Меморандум про стратегічне енергетичне партнерство Україна-ЄС, що є більш гнучким інструментом взаємодії (на відміну від УА, де чітко зафіксовані зобов'язання та яка потребує складної процедури змін у разі, якщо в ЄС оновлюються *acquis* або приймаються нові правові акти).

Подальша інтеграція та регіональна співпраця – серед пріоритетів енергетичної компоненти ЄЗК, що в комбінації з потенційним переглядом Європейської політики сусідства (зокрема й політики

Східного партнерства) відповідно до нової реальності ЄЗК, може створити сприятливі умови для пришвидшення інтеграції.

Синхронізація по часу з країнами ЄС у розробці Національного плану з енергетики та клімату до 2030 року, під егідою Енергетичного Співтовариства та використовуючи ЄЗК як орієнтир, дає можливість одразу стати частиною зусиль ЄС у контексті об'єднаної енергетичної та кліматичної політики. Зокрема, синхронізація з політиками ЄС може прискорити розвиток сфери енергоефективності.

Для успіху ЄЗК ЄС необхідно не допустити ефекту «витоку вуглецю», тому можна очікувати доступ до інструментів технічної та фінансової підтримки ЄС (через механізм справедливого переходу, прямі інвестиції, фонди та програми). Ця допомога може бути спрямована на розвиток інфраструктури, зокрема будівництво та вдосконалення інтерконекторів, а також вирішення структурних проблем, зокрема розвитку балансуєчих і акумулюєчих потужностей, котрі дозволять енергосистемі працювати стабільно за умови все більш зростаючої частки ВДЕ.

Більш швидкий та амбіційний енергетичний перехід в ЄС може стати каталізатором для прискорених змін в українському енергетичному секторі, зокрема йдеться про закриття вугільних шахт, виведення застарілого парку вугільних станцій з експлуатації та трансформацію вугільних регіонів. Оскільки інвестиційний план ЄЗК не передбачає фінансування розвитку ядерної енергетики, ЄЗК в майбутньому може стати поштовхом для України переглянути плани розвитку ядерної енергетики, зокрема політики продовження термінів експлуатації АЕС для роботи у понадпроектний період.

Оскільки саме на розвиток ВДЕ роблять ставку як на основу декарбонізації енергосистеми, нові тренди ВДЕ можуть стати відправною точкою інтенсифікації співпраці між Україною та ЄС. Йдеться, передусім, про **кооперацію у сфері водневої енергетики**, що є об'єктом інтересу ЄС та має високий потенціал в Україні (особливо з огляду на необхідність заміщення транзиту природного газу та забезпечення завантаженості української газотранспортної системи). Ця обставина, а також те, що роль поставок газу з Російської Федерації до країн ЄС буде поступово зменшуватися в разі дотримання курсу на відмову від викопного палива та збільшення частки ВДЕ, разом можуть сприяти посиленню енергетичної безпеки України.

Слід зазначити, що можливості для України знаходяться не лише в самому ЄЗК, а й в **«домашньому завданні»**, яке Україна ще не виконала і без якого важко говорити про подальший спільний вектор руху. Передусім йдеться про лібералізацію енергетичних ринків, запровадження ефективного регулювання природних монополій (РАВ-регулювання та регулювання на основі ефективності), усунення енергетичних субсидій (як крос-, так і прямих).

(г) Загрози

Попри євроінтеграційні зусилля України, **між європейською та українською енергетичними системами й досі існує значний технологічний розрив**. Зміна політичних підходів у ЄС накладає додатковий тягар на Україну, адже досі не виконані повною мірою попередні зобов'язання щодо гармонізації законодавства та регулювання.

Попри те, що оновлений Додаток XXVII до УА був ратифікований ВРУ ще в червні 2019 року, Керівні настанови щодо застосування Додатка (у частині проведення консультацій з Європейською Комісією) Україна погодила із ЄС лише наприкінці січня 2020 року⁵⁴, а профільний комітет ВРУ заявив про початок погодження з ЄС енергетичних законопроектів за новою процедурою лише в березні 2020 року.⁵⁵

Потенційні загрози для України можна побачити і безпосередньо в ЄЗК. Зокрема, **механізм карбонового коригування імпорту**, що наразі розробляється Європейською Комісією з метою недопущення перетворення сусідніх країн на «вуглецеві офшори»⁵⁶, може значно ускладнити експорт електроенергії з України до ЄС. Оскільки Україна має значну частку вугільної генерації у загальній структурі виробництва електроенергії (близько 37,4% за 2019 рік)⁵⁷, а парк генеруючих установок є переважно застарілим (відповідно до НПСВ⁵⁸ 135 з 223 існуючих в Україні великих спалювальних не можуть бути приведені до європейських стандартів та мають бути виведені з експлуатації до 31 грудня 2033 року), фактична інтеграція ринків електроенергії буде утрудненою.

Окрім того, через незбалансований розвиток енергосистеми, недостатню гнучкість та брак маневрених потужностей Україні важко нарощувати потужності ВДЕ без шкоди для балансової надійності об'єднаної енергетичної системи та безпеки поставок. Оскільки ЄЗК передбачає перехід до відновлюваної енергетики як один з основних інструментів декарбонізації, відставання України на цьому фронті може лише поглиблюватися. Отож, українська об'єднана енергетична система не зможе повністю інтегруватися до європейської енергосистеми та переймати практики ЄЗК, не вирішивши низку структурних проблем: значна частка застарілих потужностей генерації, низька гнучкість (брак високоманеврених потужностей, наприклад газопоршневих станцій швидкого пуску, акумуляторних батарей), незбалансований розвиток ВДЕ.

Однією з ключових загроз є **соціально-економічні наслідки закриття вуглецевоємних підприємств** (шахт, ТЕС та супутніх), що є необхідним, однак болючим кроком у рамках енергетичного переходу. Пом'якшити наслідки можна через комплексний підхід до питання, зокрема використовуючи модель справедливої трансформації вугільних регіонів.

Зменшення споживання природного газу в ЄС або його заміщення, скажімо, «зеленим» воднем (що є очевидним позитивним трендом у контексті декарбонізації), може залишити Україну без транзитних доходів. Цей ризик можна нівелювати за рахунок розвитку власної водневої енергетики, превентивної адаптації до змін на глобальному ринку природного газу та інтеграції українського газового ринку до ринку ЄС. Крім того, навіть за умови нешвидкої відмови ЄС від використання природного газу, Україна так чи інакше втрачатиме транзитні доходи через політику «Газпрому» (обхідні трубопроводи, скорочення обсягів транзиту), тому оптимізація режимів роботи газотранспортної системи має бути пріоритетним напрямком діяльності.

2.3 ПРОМИСЛОВА СТРАТЕГІЯ ДЛЯ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ПРОМИСЛОВА СТРАТЕГІЯ	ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?
<ul style="list-style-type: none">основне завдання – прискорити перехід промисловості на сталу модель інклюзивного зростанняпріоритети промислової стратегії: підтримка глобальної конкурентоспроможності промисловості ЄС, досягнення кліматично нейтральної Європи у 2050 році та цифрове майбутнє ЄСстворення цілісної політики для сталих товарів та послуг	<ul style="list-style-type: none">нові обмеження щодо «екологічності» товарів та послуг, які розміщуються на ринку ЄСпріоритетними сферами будуть електроніка, інформаційно-комунікаційні технології, меблі, сталь, цемент та хімічні речовинидодаткові виклики для «промислового безвізу»нові умови для промислової кооперації між Україною та ЄС

(а) Загальна характеристика

Основне завдання у сфері промислової стратегії та циркулярної економіки – «прискорити перехід промисловості на сталу модель інклюзивного зростання»⁵⁹. Серед першочергових завдань – декарбонізація енерго-інтенсивних секторів (сталь, хімічні речовини та цемент), забезпечення достовірної інформації про «зелені» товари для уникнення так званого «грінвошингу» (зловживання «зеленим» маркуванням), реформа законодавства з питань відходів (включаючи батарейки), розвиток цифрового сектору (у т.ч. зменшення його впливу на клімат). На виконання ЄЗК у березні 2020 року вже були прийняті Нова промислова стратегія⁶⁰, План дій з циркулярної економіки⁶¹ та Стратегія про формування цифрового майбутнього Європи⁶².

Нова промислова стратегія має три пріоритети (драйвери): підтримати глобальну конкурентоспроможність промисловості ЄС, досягти кліматично нейтральної Європи у 2050 році та сформувати цифрове майбутнє ЄС. Тому вона тісно пов'язана з іншими елементами ЄЗК та була прийнята у пакеті з іншими пов'язаними політиками: Стратегією сприяння малим та середнім підприємствам⁶³, Аналізом⁶⁴ та Планом дій⁶⁵ для усунення бар'єрів на спільному ринку. Серед іншого, ці політики мають посилити спільний ринок ЄС.

Важливим елементом Нової промислової політики є захист внутрішнього ринку ЄС від недобросовісної конкуренції ззовні, пов'язаної із державними субсидіями в іноземних державах, низькими вимогами (у т.ч. «кліма-

тичними») до виробництва товарів та послуг, посилення митного контролю, створюється посада Головного інспектора з питань торгівлі. Заходи, спрямовані на зменшення впливу промисловості на клімат (як-от підтримка ініціативи з виробництва сталі з нуль-викидами CO₂), також включають попередження «витоку вуглецю», що передбачає впровадження у 2021 році механізму карбонового коригування імпорту. Нова промислова політика також спрямована на посилення автономності ЄС та зменшення його залежності від зовнішнього середовища. ЄС планує й далі підтримувати промислові «екосистеми» та об'єднання: очікується запуск Європейського об'єднання за чистий водень.

План дій з циркулярної економіки спрямований на створення цілісної політики для сталих товарів та послуг, головним чином, для попередження утворення відходів у процесі їх виробництва. Окрім того, ЄС прагне створити ефективний ринок вторинної сировини.

(б) Ситуація в Україні

Загалом роль промисловості у формуванні ВВП України є високою порівняно з низкою країн ЄС.⁶⁶ Україна слідує у реалізації своєї економічної політики вимогам, встановленим міжнародними угодами (УА, Протоколом про вступ України до Світової організації торгівлі, Програмами розширеного фінансування (EFF) та підтримки stand-by (SBA) Міжнародного валютного фонду тощо), змушена вибудовувати промислову політику у вкрай суперечливих умовах.⁶⁷

У рамках реалізації плану дій ЄС:

- перегляне директиву з екодизайну: розширення сфери її застосування (пріоритетними сферами будуть електроніка, інформаційно-комунікаційні технології, меблі, сталь, цемент та хімічні речовини), включення нових вимог (зокрема щодо строків експлуатації товарів, вмісту перероблених матеріалів тощо);
- посилить контроль за «сталістю» всіх товарів, що потрапляють на ринок ЄС. Буде переглянута директива про промислове забруднення (зокрема НТДМ-и та запроваджена нова система верифікації технологій ЄС).
- значну увагу приділить окремим ланцюгам вартості (електроніка, батарейки, пластик, пакування, текстиль, будівельні матеріали).
- просуватиме циркулярну економіку в рамках політики сусідства, зокрема з фокусом на пріоритетні сфери (ланцюги вартості).

Стан розвитку промисловості в Україні характеризується такими основними рисами:

- стрімкою некомпенсованою деіндустріалізацією економіки з 1991 року;^{*}
- дефіцитом кваліфікованої робочої сили;
- критичною залежністю від експорту сировинних товарів;
- превалюванням секторів промисловості з низькою доданою вартістю;

* Частка промисловості в ВВП зменшилася з 45,8% у 1991 р. до 21,2% у І-ІІІ кв. 2017 р. Джерело: проект Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року.

- високим рівнем імпорту промислових товарів;
- значною географічною концентрацією промислового експорту;
- значною регіональною концентрацією промисловості*;
- низькою ресурсоефективністю промисловості та високим навантаженням на довкілля.

Програмні та стратегічні документи у сфері промислової політики в останні роки є секторальними (не мають горизонтального принципу), а проект Стратегії розвитку промислового комплексу України до 2025 року орієнтований переважно на просування українських промислових товарів на зовнішні ринки, освоєння нових видів продукції та технологій, підготовку персоналу та інноваційний розвиток промислових підприємств.⁶⁸

Важливою частиною промислової політики в останній час було просування **«промислового безвізу»** з ЄС для усунення технічних бар'є-

.....
* На 5 регіонів (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Харківська обл., м. Київ) припадає понад 50% валової доданої вартості переробної промисловості. Джерело: проект Стратегії розвитку промислового комплексу України на період до 2025 року.

рів у торгівлі з ЄС.** Потенційно, Угода АССА може охопити до п'ятої частини українського експорту до ЄС, передусім продукцію машинобудування. Наразі пріоритетними (перспективними) секторами є низьковольтне обладнання, електромагнітна сумісність і машини.⁶⁹

Стан розвитку «циркулярної економіки» в Україні можна оцінити як дуже низький або відсутній. З огляду на те, що пріоритетним питанням для циркулярної економіки є управління відходами, у т.ч. попередження їх утворення, циркулярна економіка наразі лише в планах.^{***} Важливою частиною є ринок вторинної сировини, де обсяг вимушеного імпорту вторинної сировини для функціонування діючих підприємств по переробці становить 400 тисяч т./рік.⁷⁰

.....
** Шляхом укладання Угоди про оцінку відповідності та прийняття промислової продукції (Agreement on Conformity Assessment and Acceptance of Industrial Products, ACAA). Укладення угоди АССА передбачено статтею 57 Угоди про асоціацію між Україною і ЄС.

*** Важливими програмними документами у цій сфері є Національна стратегія (2017) та Національний план дій (2019) управління відходами, Стратегія державної екологічної політики України на період до 2030 року (2019).

(в) Можливості

Потенційним вікном можливостей для України в контексті нової промислової політики ЄС є **інтеграція українських виробництв у нові промислові процеси** в ЄС, іншими словами стати ланкою нових промислових процесів. Це може означати не лише постачання сировинної продукції чи локалізацію виробничих процесів за рахунок «дешевої» робочої сили, але й інтеграцію у високотехнологічні сектори з високою доданою вартістю процесів. Все це можливо за умови реалізації промислової політики в Україні, якої наразі немає. Зрозуміло, що передумовою є як політична інтеграція, так і сприятливий регуляторний та інвестиційний клімат в Україні.

Очікувані обмеження щодо **«екологічності» товарів та послуг**, які розміщуються на ринку ЄС, можуть створити нові ніші для українських виробників за рахунок витіснення імпорту до ЄС з інших

країн. Зрозуміло, для того, щоб скористатись такими нішами, українським виробникам треба забезпечити відповідну якість товарів та послуг (зокрема при створенні нових виробництв), а державі забезпечити їх максимальну підтримку (зокрема інформаційно-аналітичну).

Багато можливостей відкриває розвиток **цифрової сфери** в ЄС: від спрощення розрахунків та митних процедур, до покращення контролю за контрабандою (в обидві сторони), подальший розвиток ІТ сектору, доступ до державних закупівель в ЄС. Щоб скористатись цими можливостями в Україні, слід продовжити реалізацію ініціатив з діджиталізації усіх сфер економічного життя, тісну співпрацю з метою узгодження цифрових процесів з ЄС.

У сфері циркулярної економіки очевидними є можливості, що відкриваються в рамках спеціального пріоритету ЄС щодо просування цих питань в рамках **політики сусідства**. Нова пропозиція Європейської Комісії щодо пріоритетів Східного партнерства безпосередньо вказує, що ЄС буде підтримувати і просувати питання циркулярної економіки в країнах-сусідах з фокусом на енергоінтенсивних секторах (пластик, текстиль та будівельні матеріали).⁷¹ Щоб ефективно скористатись цими можливостями, Україна має брати проактивну участь у формуванні пріоритетів та бюджетів відповідних тематичних та географічних програм у рамках Європейської політики сусідства⁷².

Намір ЄС повністю відмовитись від експорту відходів та запровадити потужний європейський ринок вторинної сировини може сприяти виникненню такого ринку в Україні, що, у свою чергу, створить **умови для роздільного збору, сортування та переробки сміття** в Україні.

(г) Загрози

Нова промислова політика ЄС може поставити під загрозу **доступ українських товарів та послуг на ринок ЄС** через створення низки нових технічних бар'єрів, пов'язаних із посиленими вимогами до їх екологічності. У першу чергу це стосується виробництва сталі, хімічних речовин, будівельних матеріалів, цементу, а екологічні вимоги – енергоємністю таких виробництв та пов'язаним з цим виробництвом впливу на зміну клімату. Тісно пов'язаним з цим питанням є намір впровадити механізм карбонового коригування імпорту в ЄС.

Нова промислова політика ЄС може **ускладнити кооперацію** та залучення українських виробників до виробництв у ЄС, оскільки ЄС прагне посилити автономність свого виробництва, знизивши залежність від іноземних постачальників.

Посилення вимог до якості окремих видів продукції ймовірно створить додаткові **виклики для «промислового безвізу»**, оскільки у цій сфері будуть відбуватись активні зміни, що означає «рухому ціль» для України. Відповідно, виробники повинні бути готові впроваджувати жорсткіші технічні вимоги до продукції, як цього прагне ЄС у новій промисловій політиці.

Державна підтримка виробництв в Україні може значно ускладнити доступ їх продукції на ринок ЄС, оскільки ЄС хоче подолати недобросовісну конкуренцію ззовні, пов'язану з державними суб-

сидіями в іноземних державах. Відповідно, такі виробництва потребуватимуть або внутрішнього попиту, або інших зовнішніх ринків.

Політика ЄС у сфері циркулярної економіки матиме наслідком посилення вимог Директиви 2009/125/ЄС з **екодизайну** (за сферою та за змістом), що негативно позначиться на можливостях експорту товарів українських виробників у сферах електроніки, меблів, сталі, цементу та хімічних речовин. Щоб мати вихід на ринок ЄС, виробникам доведеться модернізувати своє виробництво.

Посилення контролю за «сталістю» всіх товарів, що потрапляють на ринок ЄС, також може обмежити можливості українських виробництв, що потрапляють під дію директиви про промислове забруднення (включаючи машинобудування, виробництво хімічних речовин, теплову енергетику, молочне виробництво тощо). В особливій зоні ризику будуть виробники пластику, пакування, текстилю, будівельних матеріалів.

Посилення **ринку вторинної сировини** в ЄС вочевидь призведе до скорочення експорту вторинної сировини в Україну, від чого постраждають переробні виробництва, які наразі залежні від імпорту такої сировини.

ЄС має намір інтегрувати нові екологічні вимоги до товарів та послуг в усі **торговельні угоди** та посилювати обмеження в рамках та у відповідності до вимог СОТ.

У цілому, внаслідок нової промислової політики ЄС та впровадження засад циркулярної економіки доступ на його ринки для українських виробників буде значно ускладнюватись через жорсткіші вимоги до екологічності продукції (енергоємність, викиди парникових газів, запобігання утворенню та поводження з відходами, вимоги до екодизайну тощо).

2.4 СТАЛА МОБІЛЬНІСТЬ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: СТАЛА МОБІЛЬНІСТЬ

- основне завдання – скорочення викидів парникових газів у секторі на 90%
- збільшення частки сталих видів транспорту, таких як залізничний і внутрішній водний
- більш жорсткі стандарти викидів забруднюючих речовин для транспортних засобів із двигунами внутрішнього згоряння
- розвиток інфраструктури для електромобілів

ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?

- вплив на розвиток в Україні ринку електромобілів, зокрема вживаних
- нові умови для автоперевізників, що працюють на ринках ЄС
- потенціал для розвитку залізничного та водного транспорту в Україні

(а) Загальна характеристика

Основне завдання у сфері транспорту для досягнення цілі щодо кліматичної нейтральності Європи до 2050 року – скорочення викидів парникових газів на 90%. Це забезпечуватиметься за допомогою: (1) переведення значної частини перевезень вантажів, що здійснювались автомобільним транспортом, на залізничний та внутрішній водний (75% вантажів); (2) смарт управління рухом; (3) підвищення екологічності палива для усіх видів транспорту, зокрема через припинення субсидування викопного палива та перегляд пільг в оподаткуванні морського й авіаційного палива, застосування Європейської системи торгівлі викидами в транспортній сфері; (4) нарощування виробництва та використання альтернативних видів палива для транспорту, включаючи розвиток інфраструктури для автомобілів з низькими та нульовими вики-

дами; (5) розвиток громадського транспорту для міст; (6) зменшення забруднення через жорсткіші стандарти для палива, зменшення забруднення в портах та покращення якості повітря біля аеропортів.

Для виконання цих завдань плануються такі заходи:

- З 2021 року проведення ініціатив для кращого управління залізницями і внутрішніми водними шляхами. Для сприяння **популяризації залізничного транспорту** та підвищення його використання для пасажирських та вантажних перевезень планується 2021 рік оголосити Європейським роком залізниці.⁷³
- У 2020 році планується прийняти **Стратегію сталої і смарт мобільності**. Стратегія передбачатиме 4 сфери дій: посилення ви-

користання чистого транспорту та альтернативних видів палива для автомобільного, морського та авіаційного транспорту; збільшення частки сталих видів транспорту, таких як залізничний і внутрішній водний; стимулювання правильного вибору споживачами транспорту з низькими викидами; інвестування в рішення з низькими і нульовими викидами.⁷⁴

- З 2020 року фінансування **розвитку зарядних станцій як частини інфраструктури для альтернативного палива**, а також оцінка законодавчих можливостей для пришвидшення виробництва і постачання альтернативного палива. Планується на 2025 рік 1 млн зарядних станцій для 13 млн автомобілів з низькими викидами (наразі є 140 тис зарядних станцій для 975 тис автомобілів). Зокрема, у 2021 році планується перегляд **Директиви 2014/94/ЄС про інфраструктуру для альтернативних видів палива** та **Регламенту 1315/2013 щодо розвитку транс'європейської транспортної мережі**.
- У 2021 році перегляд пропозиції для змін до **Директиви 92/106/ЄЕС про встановлення спільних правил для окремих видів комбінованих перевезень вантажів між дер-**

жавами-членами. Основна мета – перетворити директиву на ефективний інструмент підтримки мультимодальних вантажних перевезень із залученням залізничного і водного транспорту, включаючи каботажне судноплавство.

- У 2021 році подання пропозиції для більш жорстких стандартів викидів забруднюючих речовин для **транспортних засобів із двигунами внутрішнього згоряння**.
- Допомога у розробці **смарт-систем** для управління трафіком і рішення **«Мобільність як послуга»** через фінансові інструменти, такі як Connected Europe Facility.
- Робота над скороченням викидів від авіаційного транспорту через прийняття пропозиції Європейської Комісії до ініціативи **«Єдине небо Європи»**.
- Можливість Європейською Комісією подання нової пропозиції для доповнення **Директиви 1999/62/ЄС про стягнення платні з вантажних транспортних засобів за використання певних видів інфраструктури** в контексті ефективності формування ціни за використання доріг в ЄС.

(б) Ситуація в Україні

Україна має завдання щодо екологізації транспортного сектору у низці своїх стратегічних документів, а саме Національній транспортній стратегії України на період до 2030 року, проєкті Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року, Стратегії низьковуглецевого розвитку України до 2050 року. **Транспортна стратегія**, серед іншого, містить такі цільові показники як зменшення обсягу

викидів парникових газів в атмосферне повітря від пересувних джерел до 60% рівня 1990 року, доведення частки електротранспорту у внутрішньому сполученні до 75% у 2030 році, збільшення рівня застосування альтернативних видів палива та електроенергії у транспортному секторі до 50% до 2030 року.⁷⁵

Проте задекларовані цілі щодо підвищення екологічності транспорту та зменшення викидів залишаються наразі лише на рівні стратегій: **розроблений план заходів на 2019-2021 роки для виконання Транспортної стратегії так і не прийнятий.**

Важливим кроком для вдосконалення транспортної інфраструктури, розвитку транспортної галузі, впровадження нових технологій та екологічно чистого транспорту, підвищення рівня безпеки та надання якісних транспортних послуг є **виконання транспортної складової Угоди про асоціацію.** Тим не менше, станом на сьогодні найважливіші законопроекти у сфері транспорту так і не прийняті, хоча розроблені, а деякі навіть зареєстровані в парламенті. Зокрема, мова йде про проекти законів про залізничний транспорт, про внутрішній водний транспорт, про безпеку експлуатації колісних транспортних засобів, про мультимодальні перевезення, про приєднання до Угоди про розвиток мультимодальних перевезень ТРАСЕКА. Починаючи з 2014 року, у сфері транспорту спостерігається найнижчий рівень виконання євроінтеграційних зобов'язань (лише 21%).⁷⁶

Транспортна система України має **низький рівень розвитку транспортно-логістичних технологій та об'єктів мультимодальних перевезень.** Мультимодальні та інтермодальні перевезення вантажів займають в Україні не більше 0,5% транспортного ринку.⁷⁷ Тран-

спортна система України межує з TEN-T, але поки що спостерігається низький рівень її інтегрованості та загального технологічного відставання від TEN-T.

Транспортний сектор є одним із найбільших джерел забруднення та викидів парникових газів. 90-95% викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря міст, у місцях скупчення людей, припадає на автомобільний транспорт. У 2018 року викиди діоксиду сірки в атмосферне повітря склали 17623,3 т, зберігаючи тенденцію до зростання.⁷⁸

Власне автомобільний транспорт найбільше використовується для перевезення вантажів та пасажирів в Україні. У 2018 році перевезення вантажів автомобільним транспортом у 3,7 разів перевищували перевезення вантажів залізничним і в 326 разів – річковим транспортом. Автомобільним транспортом (автобуси) було перевезено 196852,1 тис пасажирів, що в 12 разів більше, ніж залізницею.⁷⁹

Україна стимулює придбання та використання **електроавтомобілів** за рахунок введення пільгового режиму (звільнення від ПДВ та акцизу при ввезенні на територію України до 31 грудня 2022 року). За даними Укравтопрому, у 2019 році українці придбали та зареєстрували 7012 електромобілів, а їхня кількість в Україні зросла на третину.⁸⁰ Проте інфраструктура для обслуговування електромобілів розвивається дуже повільно.

(в) Можливості

Включення питань сталої та розумної мобільності до Європейського зеленого курсу може дати поштовх до пришвидшення євроінтеграційних реформ у сфері транспорту на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС. Особливо це стосується реформування та розвитку залізничних перевезень, а також мультимодальних перевезень.

У випадку синхронізації Україною низки своїх інструментів і практик у транспортній сфері, зокрема щодо смарт технологій, загальна політика українського уряду щодо діджиталізації матиме позитивний вплив на це питання. У цьому контексті може стати актуальною співпраця між Україною та ЄС для отримання досвіду використання смарт технологій в населених пунктах на рівні міст.

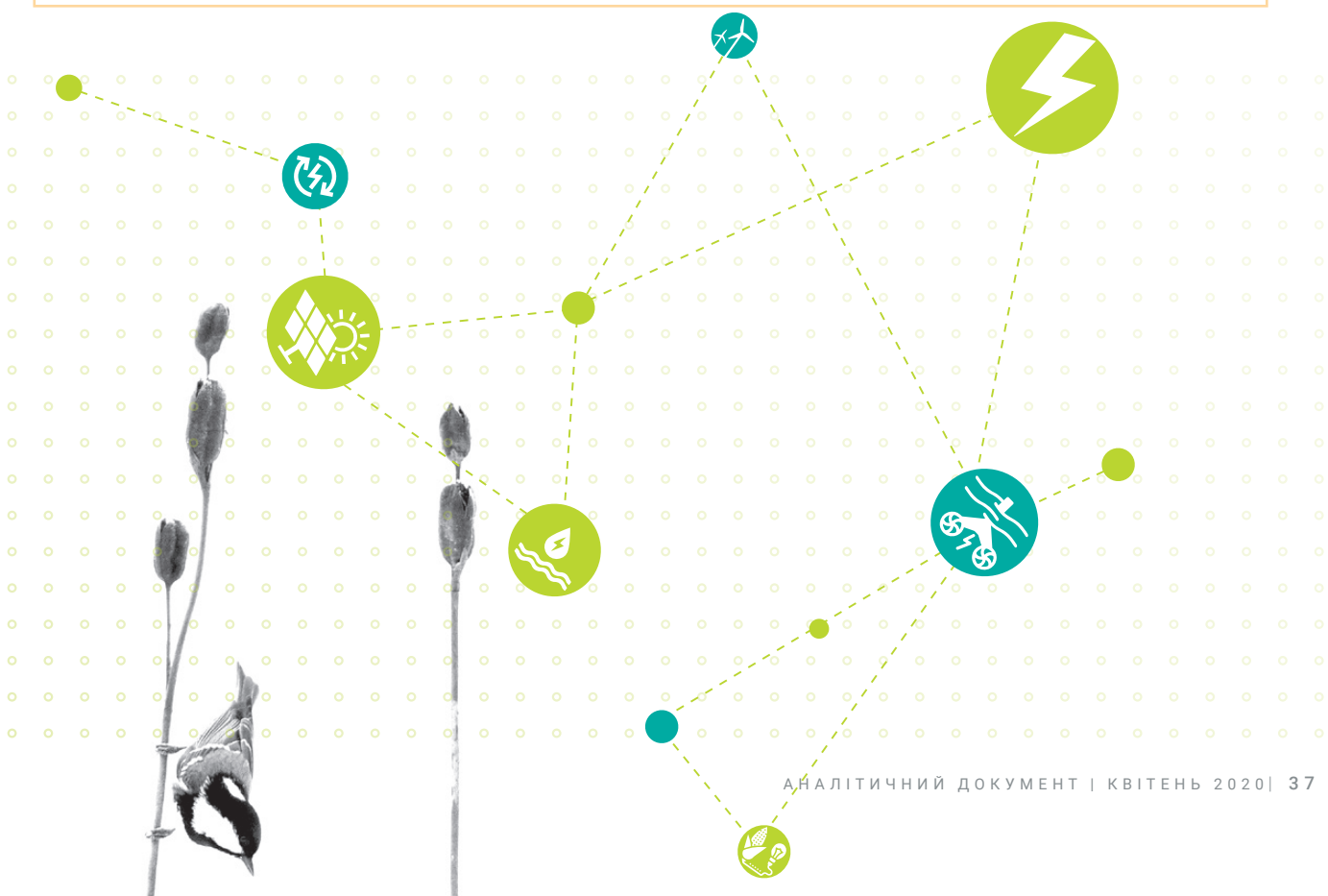
Відмова від широкого використання автомобільного транспорту для перевезення вантажів та пасажирів в ЄС дасть можливість для розвитку в Україні нових залізничних маршрутів, портів, транспортних залізничних чи морських хабів.

(г) Загрози

Розвиток ринку електромобілів в ЄС і, відповідно, заповнення ринку України вживаними електромобілями з Європи, з одного боку матиме позитивний вплив на зменшення забруднення в містах, проте, з іншого боку, використання для зарядки електромобілів «брудної» електроенергії та проблема утилізації акумуляторів може привести до нових екологічних проблем в Україні.

Прагнення ЄС до скорочення перевезення вантажів автомобільним транспортом з метою зменшення викидів може мати вплив на видачу дозволів для українських автоперевізників, яка й без того є проблемною.

Розвиток внутрішнього водного транспорту в Україні потребуватиме вирішення низки екологічних питань, пов'язаних із побудовою нових водних шляхів (Е-40, зокрема проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля) чи експлуатацією створених раніше (канал Дунай-Чорне море, зокрема вирішення проблемних питань із Румунією).

2.5 ЗЕЛЕНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ЗЕЛЕНЕ СІЛЬСЬКЕ ГОСПОДАРСТВО	ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?
<ul style="list-style-type: none"> ● основне завдання – забезпечення харчової безпеки ● стале первинне виробництво ● стале споживання та здорове харчування ● скорочення відходів продуктів харчування 	<ul style="list-style-type: none"> ● посилення екологічних вимог до с/г продукції, що розміщується на ринку ЄС ● Україна має значний потенціал для розширення органічного виробництва

(а) Загальна характеристика

Основне завдання у сфері сільського господарства (включає сільське господарство, рибальство та аквакультуру) – забезпечення харчової безпеки. Прогнозується, що до 2050 року чисельність населення в світі сягне 10 мільярдів, яким необхідно надати доступ до безпечної та поживної їжі. Для вирішення цього завдання та досягнення цілей сталого розвитку Європейська Комісія анонсувала розробку нової стратегії «Від ферми до виделки». Відповідно до Дорожньої карти⁸¹ стратегія має зосередитись на таких завданнях:

- Забезпечення сталого первинного виробництва;
- Стимулювання сталих практик у харчовій промисловості, роздрібній торгівлі та сфері надання послуг проживання та харчування (HoReCa);
- Сприяння сталому споживанню та переходу до здорового харчування;
- Скорочення відходів продуктів харчування.

Стратегію «Від ферми до виделки» планується прийняти вже в першій половині 2020 року, а для вирішення завдань пропонується цілий комплекс заходів:

- **Перехід до сталого виробництва, сприяння пом'якшенню зміни клімату та збереженню біорізноманіття**

Зокрема, мова йде про значне зменшення використання **хімічно-синтезованих пестицидів та добрив, зменшення застосування антибіотиків.** За підрахунками Міжурядової групи експертів з питань зміни клімату, лише в ЄС викиди парникових газів від сільськогосподарської діяльності складають 11%. У світі близько 21-37% всіх викидів парникових газів надходять від діяльності, пов'язаної з виробництвом продуктів харчування⁸². Крім того, галузі, що пов'язані з сільським господарством та виробництвом харчових продуктів, сприяють значному забрудненню ґрунтів та води.

Діяльність сільськогосподарського сектору повинна бути спрямована на **використання сталих практик, таких як органічне виробництво, точне землеробство, дотримання стандартів добробуту тварин** тощо.

При цьому мова йде про заборону імпорту харчових продуктів на ринок ЄС, якщо вони не відповідатимуть екологічним стандартам.

- **Сприяння сталому споживанню та переходу до здорового харчування**

Стала система харчування повинна:

- мати нейтральний або позитивний вплив на довкілля,
- мати здатність адаптуватися до зміни клімату і в той же час сприяти пом'якшенню зміни клімату,
- забезпечити продовольчу безпеку,
- створити середовище з вільним доступом до здорового харчування для громадян ЄС.

У рамках реалізації стратегії планується розробка узгодженої політики та норматив-

но-правової бази ЄС щодо **системи сталого харчування**, для стимулювання досліджень, інновацій та фінансових механізмів у цій сфері. Окрема увага буде приділена також заходам, спрямованим на інформування споживачів, зокрема електронними засобами, щодо сталого споживання, вибору харчових продуктів на користь здорових та дієтичних продуктів, або таких, що мають більшу поживну цінність чи менший екологічний слід.

Стратегія «Від ферми до виделки» також міститиме пропозиції щодо поліпшення становища фермерів у ланцюжку поставок.

- **Скорочення відходів харчових продуктів**

Інший спосіб зменшити навантаження на довкілля – це **зменшити кількість продуктивних відходів**, адже до 20% всієї їжі, виробленої ЄС, втрачається. При цьому близько 36 млн громадян ЄС не можуть дозволити собі якісне харчування, а більше половини дорослого населення страждає від надмірної ваги, що сприяє поширенню супутніх захворювань та додаткових витрат на охорону здоров'я.

(б) Ситуація в Україні

Агропромисловий комплекс України є одним з основних секторів економіки та складає близько 10% ВВП України за 2018-2019 маркетинговий рік. За цей же період експорт продукції АПК склав майже 40% від загального експорту⁸³. Сільськогосподарські угіддя займають близько 41,4 млн га, з яких 79% – орні землі. При цьому Україна має один з найбільших показників у світі по розораності земель – 54% території країни⁸⁴, але дуже низьку ефективність

використання земель та продуктивність АПК. Щорічно збільшується відсоток еродованих земель, зокрема внаслідок оранки.

У попередній Стратегії державної екологічної політики України на період до 2020 року⁸⁵ було задекларовано зменшення площ орних земель шляхом виведення із користування чи консервації деградованих, малопродуктивних та техногенно забруднених сільськогосподарських угідь тощо.

Чинна стратегія екологічної політики, як і низка інших документів⁸⁶, серед інших пріоритетів визначають раціональне використання земель сільськогосподарського призначення та зменшення техногенного навантаження аграрного сектору на навколишнє природне середовище, сприяння розвитку органічного землеробства, забезпечення раціонального використання природних ресурсів тощо, водночас, вони не містять чітких вказівок щодо реалізації цих заходів.

У рамках виконання **УА Україна** мала удосконалити законодавство, зокрема, яке б мало сприяти переходу до сталих сільськогосподарських практик. Серед прийнятих нормативно-правових актів – Закон України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10 липня 2018 року № 2496-VIII, Закон України «Про державний контроль за дотриманням законодавства про харчові продукти, корми, побічні продукти тваринного походження, здоров'я та благополуччя тварин» від 18 травня 2017 року № 2042-VIII та Закон України «Про безпечність та гігієну кормів» від 18 травня 2017 року № 2042-VIII.

Закон про органічне виробництво не впроваджений, адже триває процес прийняття підзаконних актів, який повинен врегулювати правила та процедури ведення органічного сільськогосподарства. Хоча органічне виробництво розвивається в Україні з початку 2000-х років, його частка в загальній площі земель сільськогосподарського призначення станом на 31.12.2018 року становить всього 0,7%⁸⁷.

Прийнято ще один важливий закон «Про інформацію для споживачів щодо харчових продуктів» від 6 грудня 2018 року № 2639-VIII. Закон визначає вимоги до виробників щодо надання повної та достовірної інформації про харчові

продукти, зокрема зазначення інформації про вміст алергенів, харчових добавок та інших показників. Впровадження закону вже почалось.

Важливим для сталого розвитку сільського господарства є й ухвалення Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» від 23 травня 2017 року № 2059-VIII для запобігання можливим наслідкам від агропромислової діяльності на довкілля.

Неврегульованими залишаються питання адаптації до зміни клімату, хоча наприкінці 2019 року була розроблена Стратегія запобігання та адаптації до зміни клімату сільського, лісового, мисливського і рибного господарств України на період до 2030 року⁸⁸. Також Україна відстає у впровадженні цілого блоку питань, пов'язаних із впливом сільськогосподарського сектору на довкілля та харчові продукти, а саме: регулювання забруднення підземних та поверхневих вод нітратами з с/г джерел, ухвалення кодексу кращих с/г практик, встановлення контролю за ГМО, приведення у відповідність заходів щодо застосування добрив та пестицидів.

За останніми даними сумарні викиди парникових газів у с/г секторі у 2018 році зросли на 7,7% порівняно з попереднім роком. Це пояснюється зростанням площ, зайнятих під рілля, та зростанням обсягів внесених мінеральних і органічних добрив⁸⁹.

Окремий блок питань стосується встановлення або приведення у відповідність вимог до якості харчових продуктів, зокрема, меду, яєць та птиці, фруктової сировини та соків тощо. Деякі з цих продуктів є дуже важливими для експорту, а більшість нормативно-правових актів підготовлені та схвалені попередньо профільним міністерством.

(в) Можливості

Дотримання європейських стандартів якості та зменшення впливу на довкілля є найбільш пріоритетними для ЄС у сфері аграрного виробництва. Тому для подальшого росту експорту важливо привести у відповідність стандарти якості харчових продуктів, а також забезпечити їх дотримання виробниками, та схвалити кодекс кращих с/г практик.

Україна має значний потенціал для розширення органічного виробництва та більш широкого застосування технологій мінімального обробітку ґрунту. Органічне виробництво поєднує високі стандарти якості та найкращі екологічні практики, воно сприяє як збереженню природних ресурсів й біорізноманіття, так і відновленню деградованих територій. Згідно з дослідженнями, проведеними у рамках проекту «Оцінка технологічних потреб в Україні», під органічним виробництвом може бути зайнято до 4 млн га. Зараз площа під органічним виробництвом займає всього 309 тис.га.

Потенціал запровадження технологій мінімального обробітку ґрунту, за даними цього ж дослідження, можуть сягнути до 10 млн га. Мінімальний обробіток ґрунту допомагає зберегти його структуру, запобігає втраті гумусу та ерозіям, а також сприяє зменшенню викидів парникових газів.

Мінусом у використанні цих технологій може бути зниження врожайності, в органічному виробництві також необхідно враховувати перехідний період, який може тривати від року. З іншого боку, вартість продукції, що вирощена за стандартами органічного виробництва, коштує дорожче, ніж конвенційна.

У світі станом на 31.12.2018 року налічується 71,5 млн га, зайнятих під органічним виробництвом, а обсяг ринку складає 105 млрд дол. США⁹⁰. Основні ринки збуту органічної продукції – США, ЄС та Китай. Для України ЄС є важливим торговельним партнером як для конвенційної, так і для органічної продукції. Але збільшення виробництва органічної продукції має значний потенціал також для розширення ринків збуту української продукції.

(г) Загрози

Високі вимоги до харчових продуктів та дотримання екологічних стандартів при їх виробництві можуть стати перепоною для подальшого експорту української продукції на ринок ЄС. Наразі це один з ключових ринків, втрата якого може негативно вплинути на економіку країни. Якщо питання вимог до якості харчових продуктів поступово вирішується, то екологічних стандартів в сфері агровиробництва наразі в Україні не існує.

Уже відчуваються проблеми з експортом кукурудзи та ріпаку щодо яких Україна має лідерські позиції в світі. Україна посідає відповідно 4 та 2 місце в світовому експорті цих культур у натуральному вираженні⁹¹. Відповідно до Директиви ЄС з відновлюваних джерел енергії⁹² Україна повинна звітувати щодо викидів парникових газів при виробництві с/г продукції. У 2017 році проведені пілотні розрахунки викидів парникових газів на основі реальних даних фермерських господарств

з виробництва кукурудзи та ріпаку в Україні, які показали перевищення допустимих викидів парникових газів при вирощуванні обох культур⁹³. З 2018 року такі розрахунки повинні проводитись на постійній основі. Крім того, в червні 2021 року вводиться в дію нова директива ЄС, що значно посилить вимоги до зменшення викидів парникових газів⁹⁴.

З прийняттям Європейського зеленого курсу та схваленням стратегії «Від ферми до виделки» можна очікувати посилення заходів з дотримання екологічного законодавства та обмеження імпорту до ЄС.

2.6 БІОРІЗНОМАНІТТЯ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: БІОРІЗНОМАНІТТЯ

- ЄС прагне забезпечити цілісну та єдину позицію під час переговорів на конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття щодо нової глобальної стратегії у сфері збереження біологічного різноманіття
- «нуль-толерантності» до незаконного, непрозорого та нерегульованого рибальства

ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?

- посилення в рамках Лісової стратегії контролю за усіма імпортованими на ринок ЄС товарами
- охорона біорізноманіття – одна з основних цілей співробітництва, нещодавно запропонована ЄС у рамках Східного партнерства

(а) Загальна характеристика

Проблема охорони біологічного різноманіття згадується вже у першому абзаці комюніке про Європейський зелений курс. **Сам ЄЗК є лише однією з частин «пазлу» політики ЄС у цій сфері: не менш важливими і взаємодоповнюючими є Програма дій з навколишнього середовища та Європейська стратегія 2030 (цілі сталого розвитку)**. Особливо важливою є Програма дій з навколишнього середовища. У 2020 році Європейська комісія має запропонувати нову, восьму, програму дій на 2021-2030 роки (поточна сьома програма завершується у грудні 2020 року).

Навесні 2020 року Європейська Комісія має затвердити **Стратегію ЄС з біорізноманіття**, одна з основних цілей – забезпечити цілісну та єдину позицію ЄС під час переговорів на конференції сторін Конвенції про біологічне різноманіття (попередньо – Китай, осінь 2020 року). На конференції сторін очікується прийняття нової глобальної стратегії у сфері збереження біологічного різноманіття.

Зрозуміло, що стратегія з біорізноманіття матиме цілком вимірювані цілі і заходи для охорони біорізноманіття в самому ЄС. Зокрема, планується оцінити необхідність посилити законодавство ЄС у цій сфері, розширити мережу NATURA 2000 (мережа природоохоронних територій ЄС). На основі цієї стратегії буде розроблена Лісова стратегія ЄС. Очікується, що **нова Лісова стратегія ЄС** серед основних цілей матиме заліснення. Окрім того, ЄС планує посилити в рамках Лісової стратегії контроль за усіма імпортованими на ринок ЄС товарами, що можуть мати негативний вплив на збереження лісів.

У рамках цього пріоритету ЄС планує посилити охорону морів та океанів, зокрема Європейська Комісія проголосила політику «нуль-толерантності» до незаконного, непрозорого та нерегульованого рибальства.

Охорона біорізноманіття – одна з основних цілей співробітництва, нещодавно запропоно-

вана ЄС в рамках Східного партнерства⁹⁵. Зокрема, ЄС планує посилити співпрацю щодо охорони окремих видів, боротьби з незакон-

(б) Ситуація в Україні

Займаючи менше 6% площі Європи, Україна володіє близько 35% її біологічного різноманіття. Біосфера України нараховує більше 70 тисяч видів флори і фауни, зокрема флори – понад 27 тисяч видів, фауни – понад 45 тисяч видів. Протягом останніх років спостерігається збільшення кількості видів рослин і тварин, занесених до Червоної книги України.⁹⁶ Загальна площа лісів, за різними джерелами, становить 14,5–16% території України, серед них – праліси та старовікові ліси Карпат (за науковими даними, більше 900 км²). Інші природні екосистеми становлять 6–9% території країни. Розораність території України – одна з найбільших у світі: станом на 1 січня 2019 року 68,5% території України – це землі сільсько-господарського призначення⁹⁷; рілля охоплює 54% території України. **Загалом біорізноманіття України є недостатньо дослідженим**⁹⁸.

Для охорони біорізноманіття створені природоохоронні території різного статусу, станом на 01.01.2018 природно-заповідний фонд України має в своєму складі 8296 територій та об'єктів загальною площею 4,318 млн га в межах території України (фактична площа 3,985 млн га) та 402500,0 га в межах акваторії Чорного моря.⁹⁹

Основну загрозу біологічному різноманіттю становлять діяльність людини та знищення природного середовища існування флори і фауни. Спостерігається катастрофічне зменшення площі територій водно-болотних угідь,

ними рубками та контролю за рухом ділової деревини.

степових екосистем, природних лісів, яке відбувається внаслідок розорювання земель, вирубування лісів з подальшою зміною цільового призначення земель, осушення або обводнення територій, промислового, житлового та дачного будівництва тощо.

Основним стратегічним документом у цій сфері є Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року.¹⁰⁰ Серед завдань, визначених стратегією в рамках Цілі 2 «Забезпечення сталого розвитку природно-ресурсного потенціалу України», є зменшення втрат біологічного та ландшафтного різноманіття, збереження та відновлення чисельності видів природної флори та фауни, зокрема мігруючих видів тварин, середовищ їх існування, протидія незаконному обігу та торгівлі об'єктами дикої фауни і флори, збільшення та розширення територій природно-заповідного фонду.

Охорона природи є одним із напрямків апроксимації екологічного законодавства України за УА. У рамках цього завдання, Україна має зобов'язання наблизити своє законодавство до двох природоохоронних директив: пташиної та оселищної. Якщо вони будуть повноцінно впроваджені, українські об'єкти мають набути якогось статусу в мережі NATURA 2000. В ідеалі – повноцінного членства в цій мережі. Проте у зв'язку з тим, що Україна не є членом ЄС, виникають певні обмеження щодо імплементації цих директив. Деякі екс-

перти та представники ЄС пропонують Україні зовсім інший шлях: створювати об'єкти в рамках Бернської конвенції та включати їх до так званої Смарагдової мережі. Наразі терито-

рії (об'єкти) Смарагдової мережі в Україні не мають особливого охоронного режиму (таких вже «створено» понад 270).¹⁰¹

(в) Можливості

Охорона природи є надзвичайно **важливим питанням для ЄС**, оскільки це питання є пріоритетним для його громадян. Зокрема, нещодавно завершена перевірка доцільності підтвердила актуальність пташиної та оселищної директив ЄС, що означає довгострокову перспективу їх застосування в ЄС. Тому, їх імплементація в Україні в межах УА буде й надалі важливою для ЄС.¹⁰² Водночас, імплементація пташиної та оселищної директив потребує значних коштів.¹⁰³

Охорона природи як пріоритет зовнішньої політики ЄС створить низку можливостей для співпраці з ЄС та отримання Україною міжнародної технічної допомоги ЄС у цій сфері, зокрема в рамках Східного партнерства. Для того, щоб скористатись цією допомогою слід мати чіткі закріплені пріоритети у цій сфері, демонструвати прогрес у реалізації зобов'язань за УА.

Впровадження ЄЗК відбувається одночасно з оновленням додатків до УА у сфері охорони довкілля та клімату. Це створює **унікальне вікно політичних можливостей** для Уряду України розпочати діалог з ЄС щодо усунення наявних, зрештою, досить формальних, перешкод і забезпечити можливість імплементації Україною пташиної та оселищної директив ЄС, створення формату додаткового кластеру до мережі NATURA 2000 під умовною назвою NATURA 2000+¹⁰⁴ та, що важливо, залучення фінансування ЄС для цих цілей (мережа NATURA 2000 не могла б існувати без фінансування з боку ЄС).

Посилення контролю з боку ЄС за рухом **ділової деревини** сприятливо вплине на зусилля України у боротьбі з ринком нелегальної деревини, зокрема її експортом до ЄС.

(г) Загрози

Високий пріоритет охорони природи в ЄС, зокрема і в рамках ЄЗК, може на практиці означати прискіпливу увагу з боку ЄС та його фінансових інституцій до виконання відповідних зобов'язань Україною, зокрема при реалізації інвестиційних проєктів в енергетичній сфері. Особливу увагу слід звернути на охорону міграційних видів за пташиною директивою 2009/147/ЄС, що є частиною зобов'язань України за Енергетичним Співтовариством.

В цілому, охорона біорізноманіття в рамках ЄЗК не створює особливих загроз для України, проте відкриває додаткові можливості.

2.7 НУЛЬОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: НУЛЬОВЕ ЗАБРУДНЕННЯ

- основа мета – вільне від токсичних речовин довкілля ЄС
- посилення моніторингу (включаючи діджиталізацію), звітування, запобігання та ліквідації забруднення
- посилення вимог до якості повітря, вод і ґрунтів

ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?

- включення нових кліматичних, енергетичних вимог і вимог циркулярної економіки до найкращих доступних технологій та методів управління, виробництва хімічних речовин
- цей елемент ЄЗК включений до майбутніх пріоритетів Східного партнерства

(а) Загальна характеристика

Основним амбітним завданням ЄС щодо нульового забруднення є вільне від токсичних речовин довкілля. ЄЗК визначає вектори, які потребують посиленої уваги та реформування для досягнення цієї мети:

- **нульове забруднення** – наголос на заходах для покращення моніторингу (включаючи діджиталізацію та її нові можливості для дистанційного моніторингу забруднення), звітування, запобігання та ліквідації забруднення і стосуватимуться повітря, води, ґрунту та споживчих товарів. Ці заходи мають інтегрований характер, тому ЄС та держави-члени потребуватимуть системного перегляду всіх політик та законодавства;
- **чиста вода** – необхідність зменшення забруднення вод надлишками біогенних речовин, протидії забрудненню вод, спричиненого паводками, міськими стічними водами, новими або особливо шкідливими джерелами забруднення (зокрема забруднення

мікропластиком, хімічними речовинами, включаючи фармацевтичні препарати), подолання комбінованого впливу різних забруднюючих речовин;

- **чисте повітря** – перегляд стандартів якості повітря ЄС та їх узгодження з рекомендаціями ВООЗ, а також надання допомоги місцевим органам влади у забезпеченні чистішого повітря шляхом посилення положень про моніторинг, моделювання та планів якості повітря*;
- **промисловість** – заходи ЄС стосовно запобігання промислового забрудненню стосуватимуться двох напрямів: перегляд заходів щодо забруднення від великих промислових установок та покращення заходів із попередження промислових аварій. З питань промислових викидів перегляда-

* Під час планування і прийняття заходів Європейська Комісія враховуватиме результати Перевірки відповідності директив ЄС про якість повітря, проведеної у 2019 році.

тиметься секторальна сфера дії законодавства та приведення його у повну відповідність до кліматичної й енергетичної політики і політики з циркулярної економіки;

- **хімічні речовини** – спрощення та зміцнення правової бази ЄС, зокрема удосконалення правил оцінки хімічних речовин, випущених на ринок ЄС, посилення ролі інституцій та наукових установ ЄС у просуванні процесу «одна речовина – одна оцінка», прозорості при визначенні пріоритетності дій щодо поводження з хімічними речовинами, швидке врахування законодавством наукових даних стосовно ризиків, які становлять речовини, що порушують роботу ендокринної системи, небезпечні хімічні речовини в товарах, включаючи імпорт, дуже стійкі хімічні речовини та комбінований вплив різних хімічних речовин.

На 2020-2021 роки Європейська Комісія запланувала прийняття декількох документів із забезпечення нульового забруднення*:

.....

* 7-а Програма дій з охорони довкілля (DECISION No 1386/2013/EU) вповноважувала Європейську Комісію розробити до 2018 року Стратегію ЄС щодо довкілля, вільного від токсичних речовин. На виконання цього зобов'язання проведено спеціальне дослідження (Final report, 2017), друга Оцінка REACH у рамках REFIT (COM(2018) 116 final), Перевірка доцільності усього законодавства ЄС про хімічні речовини (окрім REACH) (COM(2019) 264 final). Проте стратегія так і не була прийнята.

(б) Ситуація в Україні

Забруднення атмосферного повітря є однією з найгостріших екологічних проблем України. Фактично дві третини населення країни проживає на територіях, де стан атмосферного повітря не відповідає гігієнічним нормативам. Вирішення потребує також проблема забруднення вод та ґрунтів в Україні.¹⁰⁵

Проблеми неефективності системи моніторингу довкілля, необхідності врахування єв-

- **Хімічної стратегії сталості** (літо 2020 р.),
- **Плану дій щодо нульового забруднення вод, повітря та ґрунту** (2021 р.),
- **Перегляду заходів щодо протидії забрудненню від великих промислових установ** (2021 р.).

Наразі Європейська Комісія напрацьовує проекти зазначених документів, проводить консультації із зацікавленими особами щодо їхнього змісту.

Реалізація амбіції нульового забруднення тісно пов'язана з впровадженням й інших пріоритетних напрямів ЄЗК. Так, протягом 2021 року заплановано проведення низки заходів із забезпечення нульового забруднення у новому Плані дій з циркулярної економіки (2020 р.). А саме: розроблення методик мінімізації хімічних речовин у вторинних матеріалах, внесення змін до додатків до регламенту ЄС про хімічні речовини та їх безпечне використання (REACH), перегляд директив щодо очищення стічних вод та про промислові викиди.

ропейських стандартів надалі залишаються актуальними для України. В останні роки простежуються певні зрушення у цьому напрямі. Зокрема, прийняті нові **порядки про моніторинг вод**¹⁰⁶ та **атмосферного повітря**¹⁰⁷. Проте їх практичне впровадження викликає низку обґрунтованих застережень.¹⁰⁸ Питання ефективності моніторингу довкілля нерозривно пов'язане з реформуванням системи **державного нагляду (контролю)**, яка протягом остан-

нього часу зазнавала змін¹⁰⁹ і перебуває на стадії прийняття законодавчих актів¹¹⁰.

Промисловість надалі залишається одним з основних джерел забруднення довкілля. У 2018 р. викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення становили 17,7% від добувної промисловості, 35,2% від переробної промисловості та 39,4% від діяльності з постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря.¹¹¹

Наближення законодавства України щодо протидії забрудненню від великих промислових установок наразі завершилося лише прийняттям **програмних документів**¹¹². У парламенті був зареєстрований **проект закону про запобігання, зменшення та контроль промислового забруднення**, але в подальшому його відкликано.¹¹³ Допомога Україні у наближенні законодавства та практичній імplementації Директиви 2010/75/ЄС про промислові викиди надається у рамках міжнародних проектів. Складнощі існують і щодо **Національного плану скорочення викидів від великих спалювальних установок**, практичне виконання якого затягується, зокрема і з фінансових причин.¹¹⁴

На території України зберігається високий ризик виникнення **надзвичайних ситуацій** природного і техногенного характеру. Однією з причин виникнення надзвичайних ситуацій є зміна клімату.¹¹⁵ Вирішення у взаємозв'язку питань **надзвичайних ситуацій і зміни клімату** сприятиме попередженню негативного впливу на довкілля.¹¹⁶ В Україні наявне законодавство, яке врегульовує правила поводження у надзвичайних ситуаціях, але воно не

в повній мірі враховує стандарти ЄС. Труднощі наявні в імplementації вимог Директиви Севезо III.* Спроби ухвалити **законодавчі зміни** не завершилися успіхом, зареєстровані у ВРУ законопроекти відкликано.¹¹⁷

Концепція підвищення рівня хімічної безпеки (2008 р.)¹¹⁸ передбачає удосконалення законодавства України з питань забезпечення хімічної безпеки та поводження з хімічними речовинами шляхом його адаптації до стандартів ЄС. В УА(ст. 361 (h)) наголошується на співпраці України та ЄС у сфері хімічних речовин. Проте Додаток ХХХ не містить регламентів ЄС щодо поводження з хімічними речовинами (їх реєстрації, оцінки, маркування тощо), до яких Україна зобов'язана наблизити національне законодавство. Зокрема залишено поза увагою Регламент (ЄС) 1907/2006 та Регламент (ЄС) 1272/2008.¹¹⁹

У той же час Україна **планувала** впровадження згаданих регламентів ЄС шляхом прийняття **національних технічних регламентів**¹²⁰. 20 листопада 2019 р. урядовий **План заходів з виконання Угоди про асоціацію** доповнений пунктом 1779², яким також встановлено завдання з приведення національного законодавства у відповідність до регламентів ЄС 1907/2006 та 1272/2008. Наразі таке законодавство не прийнято, хоча робота з його напруцювання проводилась у рамках міжнародних проектів¹²¹.

* Згідно з Додатком ХХХ УА Україна має наблизити законодавство до Директиви № 96/82/ЄС про контроль за загрозами значних небезпек, пов'язаних з небезпечними речовинами (Севезо II). Проте вона скасована і зараз діє Директива 2012/18/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 4 липня 2012 року про контроль великих аварій, пов'язаних з небезпечними речовинами (Севезо III). Пункт 1764 Плану заходів виконання Угоди про асоціацію передбачає завдання і заходи з впровадження саме Директиви Севезо III.

(в) Можливості

ЄЗК наголошує на тому, що екологічні та кліматичні проблеми потребують термінових дій від ЄС та країн-партнерів. **Поєднання двох інструментів – ЄЗК та Східного партнерства – відкриває нові можливості для України щодо продовження співпраці у просуванні екологічних та кліматичних цілей.**

У рамках Східного Партнерства окреслено подальші напрями співпраці України та ЄС. Зокрема:¹²²

- **зосередження уваги на повній імplementації УА** та ПВЗВТ, а також інших торговельних угод, з метою забезпечення максимальних вигод,
- продовження співпраці з Механізмом цивільного захисту ЄС щодо **посилення запобігання**, готовності та реагування **на природні й техногенні катастрофи**,
- продовження **інвестування в управління природоохоронною діяльністю** та підвищення **рівня обізнаності**, в т. ч. через взаємодію з громадянським суспільством.

Розширення сфери охоплення великих промислових установок сприятиме зростанню кількості підприємств, які впроваджуватимуть найкращі доступні технології та методи управління. Водночас таке впровадження вимагатиме значних фінансових витрат, тому актуальним є розроблення **фінансового механізму підтримки впровадження стандартів ЄС** щодо промислових викидів. Позитивне функціонування такого механізму можна було транспонувати і на інші сфери впровадження європейських екологічних стандартів, які, в значній частині, вимагають фінансових вкладень.

Негативне зовнішньоторговельне сальдо України в сегменті хімічної продукції практично не зменшується, водночас спостерігається стійкий та тривалий ріст імпорتنних поставок хімічної продукції.¹²³ Тому впровадження оновлених механізмів ЄЗК щодо поводження з хімічними речовинами сприятиме **збільшенню екологічної відповідності хімічної продукції та подальшого експорту Україною** до держав-членів ЄС, як і **захисту довкілля і здоров'я людей, так і внутрішнього ринку**, від небезпечних хімічних речовин.

(г) Загрози

Прогнозовані зміни, які запроваджуватимуться у рамках ЄЗК, впливатимуть на Україну у зв'язку з необхідністю виконання нею зобов'язань за УА, переходу уже зі стадії проєктування та прийняття відповідного національного законодавства до практичної імplementації екологічних стандартів. Базовими викликами і загрозами залишаються питання **меж імplementації та відсутність фінансових механізмів** підтримки та заохочення впровадження екологічних стандартів.

Так, серед проблемних питань імplementації європейських стандартів в Україні залишаються промислові викиди, зокрема розроблення, прийняття і застосування **найкращих доступних технологій та методів управління**. На рівні ЄС ці технології затверджуються Європейською Комісією, а не

окремими державами-членами. Такий підхід є об'єктивною причиною щодо обмеженої компетенції України в прийнятті НДТМ, тому потребує спеціального механізму застосування розроблених та прийнятих Європейською Комісією довідників НДТМ.

Включення кліматичних, енергетичних вимог і вимог циркулярної економіки до найкращих доступних технологій та методів управління, виробництва хімічних речовин, недотримання рівня екологічних стандартів ЄС, як і подальше зволікання Україною впровадження останніх, вплине на **обмеження імпорту товарів** з України, як таких, що вироблені з недотриманням екологічних стандартів. ЄС може застосувати до таких товарів обмежувальні заходи фінансового характеру (наприклад, застосувати механізм карбонового коригування імпорту).

2.8 ФІНАНСИ

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ФІНАНСИ	ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?
<ul style="list-style-type: none">○ Розвиток сталого фінансування○ Розширення звітності про ESG-ризиків○ Врахування ESG-ризиків у регулюванні фінансових послуг○ Впровадження таксономії сталої економічної діяльності	<ul style="list-style-type: none">○ Зміни правил регулювання фінансових послуг будуть у (досить віддаленому) майбутньому впроваджені в Україні○ У разі успіху ЄЗК, доступ до зовнішнього фінансування спроститься для підприємств сталої економіки та може ускладнитись для інших підприємств

(а) Загальна характеристика

Заходи ЄЗК у сфері фінансів насамперед продовжують роботу попереднього складу Європейської Комісії у сфері сталого фінансування¹²⁴. У рамках ЄЗК Європейська Комісія у 2020 році планувала випустити нову стратегію сталого фінансування та оновити Директиву про нефінансову звітність*. Перші консультації щодо стратегії сталого фінансування були заплановані на перший квартал цього року, проте не відбулись. Консультації щодо оновлення директиви про нефінансову звітність з метою розширення звітності про ризики, пов'язані зі зміною клімату та довкіллям, тривають.¹²⁵

Також продовжувалась робота в рамках Плану дій у сфері сталого фінансування, прийнятого у 2018 році.¹²⁶ У 2021 році набуде чинності Регламент №2019/2088 про розкриття інформації, пов'язаної зі сталим розвитком¹²⁷. Регулятори фінансових послуг ЄС (EBA та ESMA)

прийняли свої плани роботи з розвитку сталого фінансування.¹²⁸

Діяльність регуляторів стосуватиметься трьох основних напрямків:

- Прозорість: розкриття ESG-ризиків (екологічні, соціальні та управлінські ризики), що беруть на себе фінансові установи, розкриття цих ризиків у продуктах, які пропонуються, коректне розкриття досягнутих цілей щодо «зелених» фінансових продуктів;
- Корпоративне управління: належне врахування ESG-ризиків при прийнятті рішень фінансовими установами;
- Врахування ESG-ризиків у нагляді: оновлення підходів до нагляду за фінансовими установами.

Завершується процес схвалення Регламенту щодо сприяння сталому інвестуванню, також відомого як регламент щодо таксономії. Таксономія, про яку йде мова, – це таксономія сталої економіки. Регламент передбачає

* Також було оприлюднено інвестиційний план ЄЗК, який стосується переважно державної підтримки фінансування заходів ЄЗК.

розробку технічних стандартів, відповідно до яких можливо буде визначити, чи є економічна діяльність сталою з точки зору впливу на довкілля.

Для цього було визначено шість основних цілей захисту довкілля: пом'якшення зміни клімату, адаптація до зміни клімату, стале використання та захист водних та морських ресурсів, перехід до циркулярної економіки, попередження та контроль за викидами шкідливих речовин, захист і відновлення біорізноманіття та екосистем.

(б) Ситуація в Україні

На даний час Україна впроваджує базові стандарти міжнародної фінансової звітності та регулювання фінансових установ. Уряд поки не має плану переходу до сталих фінансів. Профільний додаток (Доповнення XVII-2) до УА не передбачає впровадження положень законодавства ЄС щодо сталих фінансів. Аналогічно таких положень не містить нещодавно затверджена регуляторами фінансового ринку та Міністерством фінансів Стратегія розвитку фінансового сектору до 2025 року¹²⁹ окрім планів впровадження «зелених» облігацій для розвитку інфраструктури.

Закон про бухгалтерський облік та фінансову звітність¹³⁰ передбачає подання великими підприємствами разом із фінансовою звітністю звіту про управління, що включає зокрема нефінансову інформацію, яка «характеризує стан і перспективи розвитку підприємства та

Стала економічна діяльність повинна буде відповідати мінімальним соціальним вимогам, сприяти досягненню хоча б однієї з шести цілей та не завдавати суттєвої шкоди іншим цілям. «Зелені» фінансові продукти повинні сприяти сталій економічній діяльності відповідно до затверджених технічних стандартів. Підприємства, зобов'язані оприлюднювати нефінансову звітність, будуть включати до неї дані про продажі продуктів та послуг, пов'язаних із сталою економічною діяльністю, та про частку капітальних та операційних витрат на сталу економічну діяльність. Це повинно стимулювати інвестиції у сталу економіку.

розкриває основні ризики і невизначеності його діяльності» (середні підприємства подають звіт про управління, однак він може не містити нефінансової інформації). Обов'язкових правил щодо змісту звіту про управління і зокрема нефінансової інформації поки що не затверджено, хоча такі повноваження надані Міністерству фінансів за погодженням із Держстатом.

Міністерство фінансів у Методичних рекомендаціях із складання звіту про управління¹³¹ рекомендує підприємствам розкривати інформацію про екологічні аспекти роботи, а підприємствам із понад 500 працівниками рекомендовано розкривати нефінансові показники роботи, зокрема щодо впливу на довкілля. Ці рекомендації загалом відповідають вимогам ЄС щодо розкриття нефінансової інформації.

I. Доступ до міжнародних фінансових ринків

Зусилля ЄС із переходу до сталого фінансування спрямовані на те, щоб перенаправити інвестиційні потоки до сталої економіки. Якщо ці зусилля будуть успішними, фінансування розвитку сталої економіки стане доступнішим і дешевшим. Відповідно, інвестиції в інші галузі стануть дорожчими.

Ці зміни ймовірно не будуть обмежені кордонами ЄС. Для українських підприємств, що залучають фінансування на світових ринках капіталу, вплив на довкілля може стати суттєвим фактором вартості зовнішнього фінансування. Це створить можливості для розвитку сталої економіки в Україні та стимулюватиме великий бізнес впроваджувати кращі практики з охорони довкілля.

II. Банки та страхові компанії

УА передбачає перспективу формування єдиного ринку фінансових послуг з ЄС. Якщо Україна вирішить скористатись цією перспективою, це передбачатиме повне впровадження правил ЄС щодо банків та страхових компаній. Із розвитком фінансового сектору банки та страхові компанії все більше стикатимуться із ESG-ризиками і їх повне врахування у роботі буде доцільним не лише для виконання регуляторних вимог, а й для зменшення збитків.

III. Внутрішній ринок капіталу

Аналогічно до банків та страхових компаній, формування єдиного ринку фінансових послуг з ЄС передбачатиме впровадження регулювання ринків капіталу за правилами ЄС. Оскільки внутрішній ринок капіталу в Україні залишається в рудиментарному стані, можливі переваги від зміни правил гри поки що є невеликими. Як і для банків, виконання правил щодо сталого фінансування буде порівняно невеликою складовою впровадження регулювання ЄС в Україні.

IV. Нефінансова звітність

На даному етапі вимоги щодо оприлюднення нефінансової інформації підприємствами близькі до правил ЄС. Як в Україні, так і в ЄС вимоги застосовуються до підприємств, що становлять суспільний інтерес*, і мають понад 500 працівників. В ЄС – це близько 6000 підприємств¹³², а в Україні близько 600 підприємств. Методичні рекомендації Міністерства фінансів щодо нефінансової інформації у звіті про управління аналогічні до змісту законодавства ЄС.¹³³

ЄС планує переглянути вимоги до нефінансової інформації. Зміни можуть стандартизувати нефінансову звітність, ввести вимоги щодо підтвердження нефінансової інформації, розширити дані про вплив на довкілля, встановити вимогу про нефінансову звітність до ширшого кола підприємств. Після

* За правилами ЄС до таких підприємств належать банки, страхові компанії та компанії, акції яких включені до біржового списку. Національне законодавство країн-членів ЄС може передбачати додаткові категорії підприємств суспільного інтересу. В Україні, окрім категорій, визначених ЄС, великі підприємства визнані такими, що становлять суспільний інтерес.

ля прийняття Регламенту про таксономію сталої економіки нефінансова звітність буде включати дані про частку сталої економічної діяльності та частку інвестицій у сталу економічну діяльність.

Ці зміни ймовірно будуть впроваджені в Україні як частина зобов'язань в рамках УА.

На даному етапі важко оцінити вплив запланованих змін, але більша прозорість роботи великих підприємств може покращити управління ESG-ризиками та заохотити їх до збільшення частки сталої економічної діяльності.

(г) Загрози

I. Доступ до міжнародних фінансових ринків

Технічні стандарти, що визначатимуть «зеленість» роботи підприємства, можуть виявитись занадто жорсткими в умовах менш розвинутої економіки.* Це може сповільнити розвиток сталої економіки в Україні.

II. Банки та страхові компанії

Повне впровадження правил ЄС щодо банків та страхових компаній в Україні змусить їх суттєво змінити свою роботу та працювати в умовах більшого регуляторного навантаження. Втім, виконання положень щодо сталого фінансування буде лише одним і не найскладнішим завданням, що стоятиме перед фінансовими установами.

III. Внутрішній ринок капіталу

Як ми зазначали вище, формування єдиного ринку фінансових послуг з ЄС передбачатиме впровадження регулювання ринків капіталу за правилами ЄС. Через слабкий рівень розвитку внутрішнього ринку капіталу можливі втрати від зміни правил гри поки що є невеликими. Як і для банків, виконання правил щодо сталого фінансування буде порівняно невеликою складовою впровадження регулювання ЄС в Україні.

IV. Нефінансова звітність

Як ми зазначили вище, в рамках УА в Україні ймовірно будуть впроваджені зміни до вимог щодо нефінансової звітності. Зокрема, великі підприємства будуть зобов'язані розкривати більше інформації про їх роботу з ESG-ризиками та про внесок сталої економічної діяльності до продажів та інвестицій підприємства.

На даному етапі важко оцінити вплив запланованих змін, але можливі загрози від їх впровадження в Україні ймовірно є невеликими. Вони стосуються кількох сотень найбільших підприємств України, які вже зобов'язані формувати фінансову звітність та звіти про управління.

* Тобто, якщо витрати, пов'язані із впровадженням стандартів, суттєво перевищуватимуть додаткові витрати на залучення фінансування у багатьох галузях економіки.

2.9 ЄС ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ЛІДЕР

ОСНОВНІ ЦІЛІ ЄЗК: ЄС ЯК ГЛОБАЛЬНИЙ ЛІДЕР	ЩО ВАЖЛИВОГО ДЛЯ УКРАЇНИ?
<ul style="list-style-type: none">ЄС позиціонує себе як глобального лідера, що готовий просувати та підтримувати амбіційний порядок денний світу в сферах охорони довкілля, зміни клімату та енергетичної політикиІнструменти глобального лідерства ЄС включають «дипломатію Зеленого курсу», торговельну політику та фінансування в рамках політики підтримки розвитку	<ul style="list-style-type: none">Посилення кліматичної складової торговельної політикиВикористання системи технічного регулювання для просування кліматичних цілей ЄСРизик виникнення нових бар'єрів у міжнародній торгівліМожливості залучення інвестицій у «зелені» сфери

(а) Загальна характеристика

Зовнішньоекономічний та зовнішньополітичний виміри є невід'ємними складовими ЄЗК, оскільки глобальність екологічних викликів вимагає, щоб їй відповідь на них була спільною для всіх країн світу.

У комюніке щодо ЄЗК ЄС позиціонує себе як глобального лідера, що готовий просувати та підтримувати амбіційний порядок денний світу в сферах охорони довкілля, зміни клімату та енергетичної політики. **Інструменти, які ЄС пропонує використовувати для глобального лідерства, включають «дипломатію Зеленого курсу», торговельну політику та фінансування в рамках політики підтримки розвитку.**

Дипломатичні зусилля ЄС спрямовуватимуться на роботу з іншими країнами в рамках чинних багатосторонніх угод та платформ, як-то Паризька угода, G20, Східне Партнерство, та двосторонніх майданчиків, як, наприклад, са-

міти ЄС-Китай. Водночас ЄС шукатиме інноваційні форми співпраці та пропонуватиме нові ініціативи з урахуванням потреб та викликів окремих країн та регіонів. Наприклад, у комюніке згадується запуск ініціативи «NaturAfrica» для збереження біорізноманіття Африки.

Важливим елементом глобального лідерства ЄС вбачає у створенні економічних стимулів для кліматичних дій. ЄС продовжуватиме працювати над розвитком міжнародного вуглецевого ринку. Також відбудуться зміни у торговельній політиці ЄС, що включатиме:

- **Посилення зобов'язань у сфері сталого розвитку у торговельних угодах ЄС.** Це передбачає як посилення зобов'язань, так й кращий моніторинг та підтримку їх реалізації. Всі нещодавні торговельні угоди ЄС вже містять зобов'язання сторін ратифікувати та впровадити Паризьку угоду. Очікуєть-

ся, що це зобов'язання стане невід'ємною складовою усіх нових торговельних угод;

- **Стимулювання торгівлі «зеленими» товарами і послугами та інвестицій** у їх виробництво. За визначенням Євростату, це товари та послуги, створені чи надані з метою захисту довкілля та управління ресурсами;¹³⁴
- **Підтримка кліматично-дружніх публічних закупівель**,¹³⁵ тобто закупівель товарів, послуг й робіт з меншим впливом на довкілля за умови збереження їх функціональних якостей;
- **Забезпечення доброчесної міжнародної торгівлі сировиною, необхідною для «зеленого» переходу, та інвестицій** у виробництво такої сировини. Це включає, наприклад, боротьбу з незаконними вирубками лісів;
- **Зниження нетарифних бар'єрів у торгівлі ВДЕ** та посилення регуляторної співпраці у цій сфері;
- **Використання технічного регулювання як інструменту просування екологічних вимог.** Зокрема, комюніке передбачає використання технічних регламентів та стандартів, зокрема й щодо безпечності продовольчих товарів, як інструменту контролю за потраплянням на внутрішній ринок ЄС

лише товарів, які відповідають екологічним вимогам ЄС. Також у комюніке задекларована мета стимулювання країн-партнерів приймати аналогічні технічні регламенти та стандарти, що має сприяти торгівлі з одночасним посиленням захисту довкілля. Інший напрямок зусиль ЄС у сфері стандартизації – активна участь у розробці міжнародних стандартів відповідно до амбіційних цілей ЄС у сфері довкілля; та

- **Запровадження механізму карбонового коригування імпорту** або, як це частіше називають, вуглецевого мита. Передбачається, що цей механізм дозволить повноцінно відобразити у ціні імпортованих товарів вуглецевий слід, який створюється у процесі їх виробництва. Механізм, як передбачається, має працювати у відповідності до норм СОТ.

Фінансова підтримка глобальних змін – це третя заявлена складова глобального лідерства ЄС. У комюніке йдеться як про можливість фінансування з боку ЄС та його держав-членів, так й про мобілізацію приватних коштів. Зокрема, виділено дві чіткі ініціативи: спрямувати на цілі, пов'язані з питаннями клімату, 25% коштів Інструменту сусідства, розвитку та міжнародного співробітництва та побудувати Міжнародну платформу з питань сталого фінансування.

(б) Ситуація в Україні

На відміну від ЄС, Україна не позиціонує себе як глобального лідера у питаннях захисту довкілля. Натомість Україна позиціонує себе як країну, яка готова активно співпрацювати з

ЄС у питаннях боротьби зі зміною клімату та подоланні екологічних проблем та, фактично, приєднуватись до ініціатив ЄС.

Тема захисту довкілля займає важливе місце в УА. Питання торгівлі та сталого розвитку є частиною поглибленої та всеохоплюючої зони вільної торгівлі (ПВЗВТ) з ЄС, а ширші питання захисту довкілля, зокрема й зобов'язання України з гармонізації законодавства у цій сфері, є частиною Розділу V Угоди, який присвячений економічній та галузевій співпраці. Таким чином, УА до певної міри вкладається у логіку ЄЗК та нового покоління торговельних угод ЄС з посиленою увагою до питань сталого розвитку.

Іншим важливим елементом співпраці України та ЄС у сфері кліматично-орієнтованої торговельної політики є поступова гармонізація її системи технічного регулювання з європейською. Остаточною метою цього процесу є підписання з ЄС Угоди про оцінку відповідності та прийнятності промислової продукції (АСАА), що дозволить зняти нетарифні бар'єри у торгівлі продукцією, яка буде охоплена цією Угодою. Але це також означає, що Україна автоматично адаптує й надалі адаптуватиме свої нормативні акти, пов'язані з системою технічного регулювання, з відповідними європейськими нормами. Відповідно, якщо ЄС вклавтиме у технічні регламенти та стандарти жорсткіші екологічні вимоги, те саме робитиме Україна. Це вже зараз можна побачити у прийнятті низки технічних регламентів, які пов'язані з вимогами до енергетичного маркування та екодизайну.

Більш того, Україна гармонізує з європейськими навіть ті технічні регламенти, щодо яких відсутні зобов'язання щодо гармонізації в Угоді про асоціацію. Зокрема, зараз триває розробка технічного регламенту про безпеку

та забезпечення захисту хімічної продукції, що базуватиметься на Регламенті ЄС про хімічні речовини та їх безпечне використання (REACH),¹³⁶ незважаючи на відсутність зобов'язуючої норми щодо гармонізації в Угоді про асоціацію.

У сфері санітарних та фітосанітарних заходів ситуація аналогічна. Країна реформує систему безпечності харчової продукції та кормів відповідно до зобов'язань у рамках Угоди про асоціацію та на основі європейських норм, що означає перенесення у регуляторну та бізнес практику країни й екологічних вимог, які застосовуються в ЄС.

Публічні закупівлі – це, на сьогодні, одна з найбільш успішних реформ у рамках ПВЗВТ з ЄС. А те, що закупівлі в Україні зараз проводяться майже виключно он-лайн, вже робить їх більш кліматично-дружніми, ніж попередні процедури закупівель. Також законом про публічні закупівлі передбачено, що технічна специфікація до предмету закупівлі може містити показники впливу на довкілля та клімат та ресурсоефективності, що також дозволяє зробити закупівлі більш екологічними.

Водночас питання вуглецевого сліду, який створюється у процесі виробництва, в Україні є дуже болючим. В Україні є велика кількість застарілих, а отже енергетично неефективних та екологічно недружніх основних фондів, а використання вугілля для вироблення електроенергії робить фактично всю продукцію в країні заручником вуглецевого сліду.

(в) Можливості

Вже очевидно, що зусилля, спрямовані на захист довкілля та боротьбу зі зміною клімату, призводять до виникнення нових нетарифних бар'єрів у міжнародній торгівлі. Україні важливо забезпечити якомога тісніший зв'язок з ЄС, щоб ці торговельні бар'єри не створювали перепон для української торгівлі, але захищали наших виробників одночасно з захистом, який ці бар'єри створюють для європейських виробників. Які можливості в Україні для цього є?

Україна вже зараз гармонізує своє законодавство у сфері системи технічного регулювання та санітарних і фітосанітарних заходів відповідно до європейського. Але для повноцінної реалізації можливостей, закладених УА та ЄЗК, Україні необхідно досягнути підписання АСАА у сфері технічного регулювання та визнання еквівалентності у сфері безпечності продуктів харчування та кормів. Це дозволить ЄС сприймати українські товари як «свої» на європейському спільному ринку.

Інша можливість – це активний вихід на європейський ринок публічних закупівель, поступове відкриття якого передбачено ПВЗВТ. Але для того, щоб конкурувати на цьому ринку у сфері кліматично-дружніх закупівель, важливо відповідати екологічним вимогам, які висуватимуться до таких товарів та послуг. Тому питання, коли і наскільки повно українські виробники зможуть скористатись цими можливостями, залишається відкритим.

Ще одна цікава можливість – це залучення інвестицій у «зелені» сфери. Але тут викликом залишається питання інвестиційної привабливості країни в цілому, зокрема її низька оцінка у сфері захисту прав приватної власності й інтелектуальної власності зокрема.

(г) Загрози

Головна загроза для України – це побачити зростання торговельних бар'єрів у експорті в ЄС, на який станом на 2019 рік припадало 41% зовнішнього товарообігу України.

У сфері нетарифних бар'єрів, пов'язаних з безпечністю продукції (система технічного регулювання і санітарні та фітосанітарні заходи), найважливіший виклик для бізнесу – це якнайшвидша адаптація до нових технічних регламентів, які є гармонізованими з європейськими та які вже сьогодні є обов'язковими для виконання також для виведення товару на внутрішній ринок України. І готовність до подальшої адаптації в процесі того, як норми ЄС будуть мінятись. Для держави, натомість, ключовий виклик – це підписання АСАА для промислових товарів та забезпечення визнання еквівалентності для товарів, на які поширюються норми санітарних та фітосанітарних заходів. Поки ці виклики не зняті, існує загроза зростання нетарифних бар'єрів у торгівлі з ЄС.

Також зростання нетарифних бар'єрів може загрожувати тій частині продукції, яка не охоплюється АСАА навіть потенційно, бо гармонізація технічного регулювання у цій сфері не передбачена

Угодою про асоціацію. Це стосується, наприклад, хімічної продукції та косметики, які, вочевидь, будуть у центрі уваги щодо її екологічності.

Однак найбільшою загрозою, як бачиться зараз, є запровадження механізму карбонового коригування імпорту, що може стати проблемою для всіх українських виробників. Не виключена ситуація, що всі українські товари мають «вуглецевий слід», зокрема через використання електроенергії, що виробляється на теплових електростанціях. А дотримання екологічних вимог, пов'язаних з великими спалювальними установками, залишається на надзвичайно низькому рівні, зокрема через високі фіксовані витрати на встановлення необхідного обладнання.

**«ТЕМА ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ЗЕЛЕНОЇ
УГОДИ БУДЕ ПРІОРИТЕТОМ НАШОГО УРЯДУ, ТАК САМО
ЯК ВОНА Є ПРІОРИТЕТОМ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ КОМІСІЇ.
МИ З ВАМИ ПОЧИНАЄМО СПРАВУ ІСТОРИЧНОЇ ВАГИ,
І МУСИМО СТАВИТИСЯ ДО НЕЇ ДУЖЕ РЕТЕЛЬНО І
СЕРЬОЗНО.»**

/ДМИТРО КУЛЕБА/

ВИСНОВКИ

Європейський зелений курс – дорожня карта ЄС для переходу до кліматично нейтральної Європи до 2050 року. В Україні досі бракує детального аналізу впливу ЄЗК на формування та реалізацію кліматичної, екологічної, економічної, транспортної, сільськогосподарської, енергетичної політики України в короткостроковій та довгостроковій перспективах. На основі проведеного загального аналізу компонентів ЄЗК ми дійшли до таких висновків.

ЄЗК – зовнішній фактор стосовно України (як за формою, так і за змістом). В цілому, ЄЗК – це план ЄС для побудови нової соціально-економічної моделі розвитку, яка є кліматично дружньою. Як зовнішній фактор його слід розглядати з точки зору можливостей та загроз, які він створює для України. Такі можливості та загрози впливають із секторальних планів ЄС в рамках ЄЗК, а також, з деяких питань, є наскрізними. Основною наскрізною темою є зміна клімату, де ЄС встановив амбітні, чіткі та вимірювані цілі.

Зміна клімату – безумовний пріоритет ЄС. Для України це означає необхідність чітко інтегрувати зміну клімату у плани соціально-економічного розвитку. Як мінімум це передбачає формулювання амбітних кліматичних цілей в рамках Паризької угоди (другий національно визначений внесок), відповідну енергетичну стратегію, врахування зміни клімату в усіх секторальних планах. Саме питання зміни клімату є підґрунтям для більшості загроз, що виникають з ЄЗК для України. З іншого боку, поточний стан справ у сфері зміни клімату відкриває і більшість можливостей. Зокрема, такі можливості приховані в низькій поточній енергоефективності та високій карбоноємності економіки України, що викликані як високою зношеністю основних фондів, так і значною часткою викопних палив в енергобалансі. Це створює великий потенціал для низьковитратного, в розрахунку на одиницю скорочення викидів парникових газів, їх зниження. За умови створення дієвого міжнародного та/чи двостороннього механізму, зокрема в рамках ЄЗК, це дозволить залучити значні обсяги «зеленого» фінансування. Очевидно, що нові нетарифні бар'єри в торгівлі будуть «кліматичними», а у кліматично дружніх сферах такі бар'єри будуть знижуватись (ВДЕ).

Реалізація ЄЗК створює для України низку стратегічних можливостей для розвитку. Ці можливості, головним чином, пов'язані з достатньо високим рівнем інтеграції України в європейський простір в окремих секторах. Секторально, в першу чергу, мова йде про енергетику, фінанси, сільське господарство та промисловість. Так, перспективи укладення промислового безвізу сприятимуть інтеграції українських виробництв у нові промислові процеси ЄС. Очікувані обмеження щодо «екологічності» товарів та послуг, які розміщуються на ринку ЄС, можуть створити нові ніші для українських виробників за рахунок витіснення імпорту до ЄС з інших країн. У сфері сільського господарства це може бути посилення розвитку органічного виробництва, у сфері енергетики – співпраця щодо водневої енергетики, у сфері фінансів – активний вихід на європейський ринок пу-

бличних закупівель, доступ до інструментів фінансової та технічної підтримки ЄС. У сфері охорони природи – інтеграція природоохоронних територій України в мережу NATURA 2000 через створення спеціальних фінансових інструментів.

Окрема група нових можливостей для України є геополітичною. Оскільки ключовою ціллю ЄЗК є кліматично нейтральна Європа, залучення України до процесу її досягнення є необхідною умовою. Звідси виникають нові сприятливі умови для інтеграції України в ЄС у сферах енергетики, циркулярної економіки, транспорту, охорони природи. Кліматично нейтральна Європа створює концептуально-ціннісне підґрунтя для зовнішньополітичної співпраці, зокрема у рамках Східного партнерства та поглиблення процесу асоціації з ЄС. Ці можливості пов'язані не так з географічним положенням України, як із наявністю тісних міжнародно-правових та зовнішньополітичних зв'язків: Паризька угода, природоохоронні конвенції, зобов'язання в рамках Енергетичного Співтовариства, Меморандум про стратегічне енергетичне партнерство Україна-ЄС, а також відповідні тематичні блоки Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

«Домашнє завдання» – це ключ до можливостей та протидія загрозам. Ефективне використання можливостей тісно пов'язане із поточним станом та готовністю України до трансформації у конкретній сфері. Ефективні внутрішні реформи у сферах, пов'язаних з інтеграцією до ЄС та зміною клімату, є передумовою для використання можливостей та зменшення ймовірності або наслідків загроз, що впливають з ЄЗК для України. Зокрема, у сфері енергетики – це лібералізація енергетичних ринків (в першу чергу газу та електроенергії), запровадження ефективного регулювання природних монополій (РАВ-регулювання та регулювання на основі ефективності), усунення енергетичних субсидій, виконання оновленого енергетичного додатка до Угоди про асоціацію, синхронізація в розробці національного плану з енергетики та клімату, кооперація у сфері водневої енергетики. У сфері промислової політики – реалізація «домашнього завдання» для укладання Угоди про оцінку відповідності і прийнятності промислової продукції, повноцінне впровадження вимог щодо інтегрованого екологічного дозволу. Безумовним пріоритетом є ефективне наближення українського законодавства до вимог законодавства ЄС в усіх сферах, передбачених Угодою про асоціацію.

ЄЗК створює низку серйозних загроз для України. Природа цих загроз є двояка: з одного боку, вони викликані жорсткішими вимогами ЄС до екологічності товарів, послуг та моделі соціально-економічного розвитку в цілому, з іншого боку – незадовільним станом справ у відповідних сферах розвитку в Україні (в першу чергу – екологічності в енергетиці, промисловості, сільському господарстві, транспорті). Посилення вимог до якості окремих видів продукції та технологій ймовірно створить додаткові виклики для «промислового безвізу», оскільки плани ЄС створюють для України складну «рухому ціль» у цій сфері. Посилення ринку вторинної сировини в ЄС вочевидь призведе до скорочення експорту вторинної сировини в Україну, від чого постраждають переробні виробництва, які наразі залежні від імпорту такої сировини. Прагнення ЄС до ско-

рочення перевезення вантажів автомобільним транспортом з метою зменшення викидів може мати вплив на видачу дозволів для українських автоперевізників. Високий пріоритет охорони природи в ЄС, зокрема і в рамках ЄЗК, може на практиці означати прискіпливу увагу з боку ЄС та його фінансових інституцій до виконання відповідних зобов'язань Україною, зокрема при реалізації інвестиційних проєктів в енергетичній сфері. Особливу увагу слід звернути на охорону міграційних видів за пташиною директивою 2009/147/ЄС, що є частиною зобов'язань України за Енергетичним Співтовариством.

Ключова загроза – обмеження доступу українських товарів на ринки ЄС та нові нетарифні бар'єри у торгівлі. У першу чергу це стосується енерго- та ресурсоємних товарів, які займають значну частку в структурі українського експорту – продукція металургії, сільського господарства, харчової промисловості, енергетики, великотоннажної хімії, машинобудування, сталі, будівельних матеріалів тощо. Також під тиском подібних механізмів може опинитися транспортна інфраструктура, наприклад, газопроводи. Намір впровадити механізм вуглецевого коригування імпорту, що наразі розробляється Європейською Комісією з метою недопущення перетворення сусідніх країн на «вуглецеві офшори», може значно ускладнити експорт електроенергії з України до ЄС, оскільки Україна має значну частку ТЕС в загальній структурі виробництва електроенергії. Високі вимоги до харчових продуктів та дотримання екологічних стандартів при їх виробництві можуть стати перепорою для подальшого експорту української с/г продукції на ринок ЄС.

Нові можливості через посилення діджиталізації. Багато можливостей відкриває розвиток цифрової сфери в ЄС: від спрощення розрахунків та митних процедур до посилення боротьби з контрабандою, подальший розвиток ІТ сектору, доступ до державних закупівель в ЄС. У випадку синхронізації Україною низки своїх інструментів і практик у транспортній сфері, зокрема щодо смарт технологій, загальна політика українського уряду щодо діджиталізації матиме позитивний вплив на поглиблення інтеграції в ЄС у цих та інших секторах. У цьому контексті може стати актуальною співпраця між Україною та ЄС для отримання досвіду використання смарт технологій в населених пунктах на рівні міст.

Окрема група загроз від впровадження ЄЗК – наслідки для довкілля в Україні. Розвиток ринку електромобілів в ЄС і, відповідно, заповнення ринку України вживаними електромобілями з Європи, з одного боку, матиме позитивний вплив на зменшення забруднення в містах, проте, з іншого боку, використання для зарядки електромобілів «брудної» електроенергії та проблема утилізації акумуляторів може призвести до нових екологічних проблем в Україні. Розвиток внутрішнього водного транспорту в Україні потребуватиме вирішення низки екологічних питань, пов'язаних із побудовою нових водних шляхів (Е-40, зокрема проведення стратегічної екологічної оцінки та оцінки впливу на довкілля) чи експлуатацією створених раніше (канал Дунай-Чорне море, зокрема вирішення проблемних питань із Румунією).

РЕКОМЕНДАЦІЇ

Для Уряду України:

- (1) Сформулювати пріоритети уряду України, враховуючи основні можливості та загрози ЄЗК, і створити механізми роботи над ними (наприклад, через рішення Ради Асоціації, доповнення Додатків до Угоди, в рамках Енергетичного Співтовариства).
- (2) Запропонувати Європейській стороні розпочати діалог щодо розробки Дорожньої карти для України в рамках ЄЗК.
- (3) Підтримувати подальшу євроінтеграцію України у сферах ЄЗК, які є пріоритетними для України, що створить синергію з реалізацією Угоди про асоціацію та забезпечить синхронізацію з відповідними політиками ЄС. Відповідно, основним пріоритетом на даному етапі має бути виконання «домашнього завдання» за Угодою про асоціацію, Енергетичним Співтовариством та Паризькою угодою.
- (4) Сформулювати кліматичну політику України, відсутність якої створюватиме ризики для експортного потенціалу України та промислового співробітництва з ЄС через посилення вимог до екологічності виробництва та кінцевих товарів, що розміщуються на ринку ЄС, та наміри створення механізму карбонового коригування імпорту на кордоні з ЄС.
- (5) Підтримувати інтеграцію українських виробників у промислові виробничі ланцюги в ЄС, зокрема забезпечити якнайшвидше підписання АСАА та подальше постійне узгодження технічних регламентів України з європейськими, зокрема щодо екодизайну та енергетичного маркування, а також інших важливих для ЄЗК категорій товарів.
- (6) Брати активну участь у формуванні нових пріоритетів та бюджетів програм співробітництва ЄС, використовувати та просувати нові можливості для фінансування та залучення зелених інвестицій у сферах енергоефективності, декарбонізації, циркулярної економіки та охорони природи.
- (7) Продовжувати діджиталізацію усіх сфер суспільного та економічного життя, зокрема у сферах, що сприятимуть подальшому розвитку торговельно-економічних відносин з ЄС.
- (8) Розробити і провести із залученням організацій громадянського суспільства інформаційну кампанію для бізнесу щодо ролі «вуглецевого сліду» в майбутньому експорті до ЄС, можливостей та ризиків у контексті ЄЗК.

Для Верховної Ради України:

- (1) Забезпечити процес повноцінного впровадження вимог європейського законодавства, які пов'язані з ЄЗК. Зокрема, це стосується сфер промислового забруднення, відходів, транспорту, сільського господарства та енергетики.
- (2) Посилити механізми контролю за відповідністю законопроектів вимогам європейського законодавства, зокрема шляхом проведення та врахування європейських експертних оцінок щодо такої відповідності за аналогією до механізму Додатка XXVII Угоди про асоціацію.
- (3) Розробити механізм врахування питань зміни клімату на всіх етапах законотворчості, оскільки боротьба зі зміною клімату є центральним елементом ЄЗК та впливатиме на взаємовигідність економічних і політичних зв'язків України та ЄС у короткостроковій та довгостроковій перспективах. Такий механізм може включати оцінку впливу на зміну клімату як обов'язковий елемент висновків комітетів, висновків Головного науково-експертного управління ВРУ, пояснювальних записок до законопроектів.

Для бізнесу:

- (1) Враховувати цілі ЄЗК у процесі стратегічного планування свого розвитку, особливо у пріоритетних сферах (ланцюгах вартості) ЄЗК: електроніка, інформаційно-комунікаційні технології, меблі, сталь, хімічні речовини, батарейки, пластик, пакування, текстиль, будівельні матеріали, вторинна сировина, транспорт, сільське господарство.
- (2) Шукати можливості інтеграції у нові промислові процеси виробництва та витіснення на ринку ЄС виробників інших держав шляхом підвищення екологічності процесів виробництва та кінцевих товарів.
- (3) Врахувати, що доступ до ринків ЄС у майбутньому значно залежатиме від відповідності товарів та послуг кліматичним та екологічним вимогам ЄС.
- (4) Використати фінансові інструменти ЄЗК для інвестицій в інноваційні розробки та технології, зелені товари та послуги, зокрема для вдосконалення використання ВДЕ та будівництво балансуєчючих потужностей.

Для громадянського суспільства:

- (1) Сприяти підвищенню екологічної свідомості громадян, особливо з питань зміни клімату.
- (2) Сприяти врахуванню екологічних міркувань у формуванні та реалізації всіх секторальних політик в Україні.
- (3) Платформам громадянського суспільства (зокрема Українській стороні ПГС Україна-ЄС) проводити належний моніторинг впровадження євроінтеграційних реформ, звертаючи особливу увагу на динамічність європейської політики та законодавства у відповідних сферах.
- (4) Сприяти кращому інформуванню всіх зацікавлених сторін щодо можливостей та викликів, які несе ЄЗК.

Для Європейської сторони (Представництво ЄС в Україні, Європейська Комісія, Європейський Парламент та ін.):

- (1) Розглядати Україну як необхідного партнера у реалізації ЄЗК, беручи до уваги його ключову ціль – досягнення кліматично нейтральної Європи до 2050 року.
- (2) Розробити спільно з Урядом України дорожню карту для України за прикладом Дорожньої карти для Балканських країн, передбаченої ЄЗК.
- (3) Сприяти інтеграції України у нові «зелені» виробничі процеси в ЄС шляхом започаткування промислового діалогу, залучення до процесів розробки та оновлення технічних регламентів, підтримки інвестицій в зелені інновації та інфраструктуру.
- (4) Посилити контроль за сталістю товарів та послуг, що імпортуються в ЄС з України, зокрема деревини, сільськогосподарської продукції тощо.
- (5) Підтримувати інвестиції з ЄС, спрямовані на виробництво «зелених» товарів, декарбонізацію економіки та забезпечити, щоб макроекономічна допомога ЄС сприяла сталому розвитку України.
- (6) Продовжувати надавати допомогу Україні щодо наближення законодавства у сфері охорони довкілля та клімату, сільського господарства, енергетики, транспорту.
- (7) Сформувати флагманські ініціативи з інтеграції України в природоохоронну сферу ЄС, зокрема розпочати діалог щодо усунення бар'єрів у впровадженні пташиної та оселищної директив та інтеграції України в мережу NATURA 2000.

Джерела

1. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
2. Annex to the Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
3. Special Eurobarometer 490. Report. Climate Change. September 2019. (<https://ec.europa.eu/comfrontoffice/publicopinion/index.cfm/Survey/getSurveyDetail/instruments/SPECIAL/surveyKy/2212>)
4. A Union that strives for more. My agenda for Europe. By candidate for President of the European Commission Ursula von der Leyen. Political guidelines for the next European Commission 2019-2024. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/political-guidelines-next-commission_en_0.pdf)
5. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
6. European Parliament resolution of 15 January 2020 on the European Green Deal (2019/2956(RSP)) (https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2020-0005_EN.html)
7. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
8. A Clean Planet for all – A European strategic long-term vision for a prosperous, modern, competitive and climate neutral economy. COM(2018) 773, Brussels, 28.11.2018 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52018DC0773&from=EN>)
9. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
10. Паризька угода (https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_l61)
11. 20 20 by 2020 – Europe's climate change opportunity. COM(2008) 30, Brussels, 23.1.2008 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52008DC0030&from=EN>)
12. A policy framework for climate and energy in the period from 2020 to 2030. COM(2014) 15, Brussels, 22.1.2014 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52014DC0015&from=EN>)
13. Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council establishing the framework for achieving climate neutrality and amending Regulation (EU) 2018/1999 (European Climate Law). COM(2020) 80, Brussels, 4.3.2020 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-proposal-regulation-european-climate-law-march-2020_en.pdf)
14. Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council. OJ L 328, 21.12.2018, p. 1–77 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32018R1999&from=EN>)
15. Public consultation. 2030 Climate Target Plan. (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12265-2030-Climate-Target-Plan/public-consultation>)
16. A more efficient and democratic decision making in EU energy and climate policy. COM(2019) 177, Brussels, 9.4.2019 (<https://ec.europa.eu/transparency/regdoc/rep/1/2019/EN/COM-2019-177-F1-EN-MAIN-PART-1.PDF>)
17. Evaluation of the Council Directive 2003/96/EC of 27 October 2003 restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. SWD(2019) 329, Brussels, 11.9.2019 (https://ec.europa.eu/taxation_customs/sites/taxation/files/energy-tax-report-2019.pdf)
18. Withdrawal of Commission proposals. OJ C 80, 7.3.2015, p. 17–23 ([https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XC0307\(02\)&from=EN](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:52015XC0307(02)&from=EN))

19. Proposal for a council directive amending Directive 2003/96/EC restructuring the Community framework for the taxation of energy products and electricity. COM(2011) 169, Brussels, 13.4.2011 (<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0169:FIN:EN:PDF>)
20. Proposal for a Directive. EU Green Deal – Revision of the Energy Taxation Directive (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12227-Revision-of-the-Energy-Tax-Directive>)
21. Proposal for a Directive. EU Green Deal (carbon border adjustment mechanism) (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12228-Carbon-Border-Adjustment-Mechanism>)
22. Протидія глобальній зміні клімату в контексті Кіотських домовленостей: український вимір / С. Л.Орленко, Я.А.Жаліло, І.В.Трофимова, О.П.Хабатюк, Н.М.Чабан. – К. : НІСД, 2010. – 48 с.
23. Intended Nationally-Determined Contribution (INDC) of Ukraine to a New Global Climate Agreement, Submission date: 19/09/2016 (<https://www4.unfccc.int/sites/ndcstaging/PublishedDocuments/Ukraine%20First/Ukraine%20First%20NDC.pdf>)
24. Розпорядження КМУ від 16 вересня 2015 р. № 980-р «Про схвалення Очікуваного національно визначеного внеску України до проекту нової глобальної кліматичної угоди» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980-2015-%D1%80>)
25. Ukraine's' Greenhouse gas inventory 1990-2017. Annual National Inventory Report for Submission under the United Nations Framework Convention on Climate Change and the Kyoto Protocol. Kyiv, 2019 (<https://unfccc.int/sites/default/files/resource/ukr-2019-nir-16%20May%2019.zip>)
26. Ukraine – High-level Segment Statement COP 24 (https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UKRAINE_cop24cmp14cma1-3.pdf)
27. The statement of Ukraine at resumed HLS COP25 (https://unfccc.int/sites/default/files/resource/UKRAINE_cop25cmp15cma2_HLS_EN.pdf)
28. Інтерв'ю заступника міністра енергетики та захисту довкілля Сергія Масліченко агентству «Інтерфакс-Україна» (<https://menr.gov.ua/news/34956.html>)
29. Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>)
30. Розпорядження КМУ від 7 грудня 2016 р. № 932-р «Про схвалення Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/932-2016-%D1%80>)
31. Розпорядження КМУ від 6 грудня 2017 р. № 878-р «Про затвердження плану заходів щодо виконання Концепції реалізації державної політики у сфері зміни клімату на період до 2030 року» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2017-%D1%80>)
32. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року (<https://menr.gov.ua/news/31815.html>)
33. Ukraine: 2050 Low Emission Development Strategy (<https://unfccc.int/node/181275/>)
34. Стаття 243 Розділу VIII Податкового кодексу України (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>)
35. Закон України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо покращення адміністрування та перегляду ставок окремих податків і зборів» від 23.11.2018 № 2628-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2628-19#n599>)
36. Проект Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року (https://menr.gov.ua/files/images/news_2020/02032020/%D0%9A%D0%BE%D0%BD%D1%86%D0%B5%D0%BF%D1%86%D1%96%D1%8F%20%D0%B7%D0%B5%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%B5%D0%BD%D0%B5%D1%80%D0%B3%D0%B5%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%BE%D0%B3%D0%BE%20%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B5%D1%85%D0%BE%D0%B4%D1%83.pdf)
37. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Para 2.1.2 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
38. Regulation (EU) 2018/1999 of the European Parliament and of the Council of 11 December 2018 on the Governance of the Energy Union and Climate Action, amending Regulations (EC) No 663/2009 and (EC) No 715/2009 of the European Parliament and of the Council, Directives 94/22/EC, 98/70/EC, 2009/31/EC, 2009/73/EC, 2010/31/EU, 2012/27/EU and 2013/30/EU of the European Parliament and of the Council, Council Directives 2009/119/EC and (EU) 2015/652 and repealing Regulation (EU) No 525/2013 of the European Parliament and of the Council (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32018R1999&from=EN>)
39. National energy and climate plans (NECPs) (https://ec.europa.eu/energy/topics/energy-strategy/national-energy-climate-plans_en)

40. Regulation (EU) No 347/2013 of the European Parliament and of the Council of 17 April 2013 on guidelines for trans-European energy infrastructure and repealing Decision No 1364/2006/EC and amending Regulations (EC) No 713/2009, (EC) No 714/2009 and (EC) No 715/2009 (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=celex%3A32013R0347>)
41. Annex to the Communication on the European Green Deal Roadmap – Key actions. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Annex. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2019%3A640%3AFIN>)
42. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Para 2.1.2 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
43. Ibid, para 2.1.4 (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
44. Ibid.
45. Regulation (EU) No 305/2011 of the European Parliament and of the Council of 9 March 2011 laying down harmonised conditions for the marketing of construction products and repealing Council Directive 89/106/EEC (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32011R0305>)
46. Ukraine. 2019 National Inventory Report (NIR) (<https://unfccc.int/documents/195605>)
47. Звіт з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей (Укренерго) 2019, табл. 3.3, с.25
48. Agora Energiewende and Sandbag (2020): The European Power Sector in 2019: Up-to-Date Analysis on the Electricity Transition, с 10. (https://www.agora-energiewende.de/fileadmin2/Projekte/2019/Jahresauswertung_EU_2019/172_A-EW_EU-Annual-Report-2019_Web.pdf)
49. Стратегія низьковуглецевого розвитку України до 2050 року, с.11 (<https://menr.gov.ua/news/31815.html>)
50. Проєкт Концепції «зеленого» енергетичного переходу України до 2050 року (<https://menr.gov.ua/news/31815.html>)
51. Ibid.
52. Верховна Рада ухвалила оновлений «енергетичний» додаток до Угоди про асоціацію, Урядовий портал (<https://www.kmu.gov.ua/news/verhovna-rada-uhvalila-onovlenij-energetichnij-dodatok-do-ugodi-pro-asociaciju>)
53. Розробка національного плану з енергетики та клімату України: основні цілі, стратегічні питання та варіанти. Аналітична записка. [PP/02/2019] (https://lowcarbonukraine.com/wp-content/uploads/2019/03/PP2_03_2019_NECP_UKR.pdf)
54. Порядок отримання висновків Єврокомісії щодо законопроектів у сфері енергетики, Інформаційне управління Апарату Верховної Ради України, 02.04.2020 (https://portal.rada.gov.ua/news/Novyny/191756.html?fbclid=IwAR1WC8Oc3bWwHhKOU_E-xntsrSDjYOEyiNelsf1jifteBJBonWjZiMc5KI)
55. Рада починає погоджувати з ЄС енергетичні законопроекти за новою процедурою. Українська правда, 27.03.2020 (<https://www.epravda.com.ua/news/2020/03/27/658629/>)
56. Proposal for directive.. EU Green Deal (carbon border adjustment mechanism) (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12228-Carbon-Border-Adjustment-Mechanism>)
57. Звіт з оцінки відповідності (достатності) генеруючих потужностей (Укренерго), табл. 3.3, с.25
58. Розпорядження Кабінету Міністрів України від 08.11.2017 № 796-р «Про Національний план скорочення викидів від великих спалювальних установок» (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80>)
59. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/european-green-deal-communication_en.pdf)
60. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A New Industrial Strategy for Europe. COM(2020) 102 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:52020DC0102&from=EN>)
61. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. A new Circular Economy Action Plan For a cleaner and more competitive Europe. COM(2020) 98 final. (https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:98:FIN&WT.mc_id=Twitter)

62. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Shaping Europe's digital future. COM(2020) 67 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:67:FIN>)
63. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. An SME Strategy for a sustainable and digital Europe. COM(2020) 103 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2020%3A103%3AFIN>)
64. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Identifying and addressing barriers to the Single Market. COM(2020) 93 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1584050675169&uri=COM:2020:93:FIN>)
65. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Long term action plan for better implementation and enforcement of single market rules. COM(2020) 94 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM:2020:94:FIN>)
66. Кравчук В., Ангел Є. Яка промислова політика потрібна Україні для переходу до Індустрії 4.0? Дзеркало тижня, №13, 6-12 квітня 2019 року (https://dt.ua/macrolevel/yaka-promislova-politika-potribna-ukrayini-dlya-perehodu-do-industriyi-4-0-307765_.html/)
67. Промислова політика як ключовий інструмент стратегії розвитку : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2019. С.20. (<http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf>)
68. Промислова політика як ключовий інструмент стратегії розвитку : науково-аналітична доповідь / за ред. д-ра екон. наук Дейнеко Л.В. ; НАН України, ДУ «Ін-т екон. та прогнозув. НАН України». – Електрон. дані. – К., 2019. С.30. (<http://ief.org.ua/docs/sr/304.pdf>)
69. Інтеграція у рамках асоціації: Динаміка виконання угоди між Україною та ЄС. Аналітичний звіт. Грудень 2019. С.20 (https://www.civicsynergy.org.ua/wp-content/uploads/2018/04/Integratsiya-u-ramkah-asotsiatsiyi-dynamika-vykonannya-Ugody-mizh-Ukrayinoyu-i-YES-3-evydannya-1.pdf?fbclid=IwAR2LS2mZGx5E_BZ0EEgZw00PAwqcWXdIn3nnUXwSgvaUG2mKbeStnaP-XNo)
70. Пріоритет Уряду – ефективний ринок поводження з відходами, – роз'яснення Мінрегіону (<https://www.minregion.gov.ua/press/news/prioritet-uryadu-efektivniy-riнок-povodzhennya-z-vidhodami-roz-yasnennya-minregionu/>)
71. Joint Communication: Eastern Partnership policy beyond 2020: Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all. JOIN(2020) 7 final. (https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/1_en_act_part1_v6.pdf)
72. Див. коментар віцепрем'єр-міністра Вадима Пристайко, (<https://eu-ua.org/novyny/shidne-partnerstvo-pislya-2020-roku-maye-buty-diyevym-dodatkovym-instrumentom-integraciyi?fbclid=IwAR3OKkri8QPtiu2uPKj1F2FcQoTnpRcq9bB0WsZGqXPWZ9-e1clSTDEcww>)
73. Proposal for a Decision of the European Parliament and of the Council on an European Year of Rail (2021). Brussels, 4.3.2020 COM(2020) 78 final. (https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/commission-proposal-decision-european-year-of-rail_en.pdf)
74. Commissioner Valean's Speech: 'EU strategy for mobility and transport: measures needed by 2030 and beyond'. 03/02/2020. (https://ec.europa.eu/transport/themes/strategies/news/2020-02-03-commissioner-valeans-speech-eu-strategy-mobility-and-transport_en)
75. Розпорядження Кабінету Міністрів України №430-р від 30 травня 2018 р. «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року». (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80>)
76. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС за 2019 рік. Результати та плани. (<https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/55-GOEEI/ar-aa-implementation-2019-4.pdf>)
77. Розпорядження Кабінету Міністрів України №430-р від 30 травня 2018 р. «Про схвалення Національної транспортної стратегії України на період до 2030 року». (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/430-2018-%D1%80>)
78. Викиди забруднюючих речовин від пересувних джерел забруднення. Держстат України, 2020. (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2020/ns/vzrpgz_2019.html?fbclid=IwAR0GL8uhHKq6rl512ju805CGMSNyhWWD6Y7xrH0ihxPPULnKDMfEwPd1uPs)
79. Перевезення вантажів за видами транспорту, Перевезення пасажирів за видами транспорту (1995-2018). (http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/tr/tr_rik/tr_rik_u/kp_pas_vt_u.htm?fbclid=IwAR0gFHUMOEJrYql6DFZVudoG-Umzv3V8_pACnXev6DanhkNvVWj-zHJ0IEI, http://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2018/tr/tr_rik/tr_rik_u/op_vant_vt_u.htm?fbclid=IwAR0xife5dZ2EPs20Sp13qUzPphvyvRyD88InWbyd4C2hRoiSN26UWXXkTk)
80. «Кількість електромобілів в Україні за рік зросла на третину», Ярослав Вінокуров. (<https://hromadske.ua/posts/kilkist-elektromobiliv-v-ukrayini-za-rik-zroslo-na-tretinu-asociaciya>)

81. Communication. Sustainable food – ‘farm to fork’ strategy. (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12183-Farm-to-Fork-Strategy>)
82. Special Report. Climate Change and Land. (<https://www.ipcc.ch/srccl/>)
83. Інфографічний довідник «Агробізнес України в 2018/2019 маркетинговому році». Latifundist, 2019.
84. Земельний довідник України 2020. (<https://agropolit.com/spetsproekty/705-zemelnyy-dovidnik-ukrayini-baza-danih-pro-zemelnyy-fond-krayini>)
85. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» від 21 грудня 2010 року № 2818-VI втратив чинність у зв'язку з набуттям чинності Закону України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII.
86. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII; Розпорядження КМУ «Про схвалення Концепції Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року» від 30 грудня 2015 р. № 1437-р; Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії розвитку аграрного сектору економіки на період до 2020 року» від 17 жовтня 2013 р. № 806-р.
87. Інформаційний бюлетень «Органічний ринок в Україні» від 12.12.2020 р.
88. Стратегія розроблена робочою групою при Міністерстві розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України за підтримки проекту «Німецько-український агрополітичний діалог (АПД)» реалізується за підтримки Федерального Міністерства продовольства та сільського господарства (BMEL).
89. Згідно резюме проекту Національного кадастру антропогенних викидів із джерел та абсорбції поглиначами парникових газів в Україні за 1990-2018 роки (<https://menr.gov.ua/news/34928.html?fbclid=IwAR0XFYmOfd8T-mxIUlMTzqYZGGoyZ9eTcWMzGsWiNig7WAbbDMiuGJPFr8o>)
90. Світ органічного сільського господарства. Статистика та нові тенденції 2020. Дослідний інститут органічного сільського господарства (FiBL), м. Фрік, Швейцарія та Міжнародна федерація органічних сільськогосподарських рухів – Органікс Інтернешнл (IFOAM – Organics International), м. Бонн, Німеччина. 2020.
91. Інфографічний довідник «Агробізнес України в 2018/2019 маркетинговому році». Latifundist, 2019.
92. Директива ЄС 2009/28/ЄС від 23 квітня 2009 р. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32009L0028>)
93. Перші пілотні розрахунки викидів ПГ від насіння ріпаку та кукурудзи: Наслідки для доступу України на ринок біопалива ЄС. Інститут економічних досліджень та політичних консультацій в рамках проекту GIZ Підтримка сталого виробництва та використання біомаси в Україні. (http://www.ier.com.ua/files/Projects/2011/1_Biomass/GHG_emissions_from_rapeseed_and_corn_ua.pdf)
94. Директива Європарламенту та Ради ЄС 2018/2001 від 11 грудня 2018 з поновлюваних джерел енергії (RED II). (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32018L2001>)
95. Joint communication to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Eastern Partnership policy beyond 2020 Reinforcing Resilience – an Eastern Partnership that delivers for all. JOIN(2020) 7 final. (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=JOIN:2020:7:FIN>)
96. Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>)
97. Статистичний збірник «Довкілля України за 2018 рік», Держстат, 2019. (http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/Zb_dovk_2018.pdf)
98. Шостий національний звіт про виконання Україною Конвенції ООН про охорону біологічного різноманіття, грудень 2018 р. (<https://www.cbd.int/doc/nr/nr-06/ua-nr-06-uk.pdf>)
99. ПЗФ України (<http://pzf.menr.gov.ua/>)
100. Закон України «Про основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28 лютого 2019 року № 2697-VIII (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>).
101. Н.Андрусевич, Екологічний вимір євроінтеграції: два шляхи для України, Європейська правда, 2.04.2018 (<https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/04/2/7079781/>)

102. Перевірка доцільності пташиної та оселищної директив: уроки для України. Аналітичний документ. Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – 2018.- 34 с. (<https://www.rac.org.ua/priorytety/ekologichnyy-vymir-evropeyskoyi-integratsiyi/nature-directives-fitness-check-lessons-for-Ukraine>)
103. Імплементация в Україні Директиви ЄС про захист диких птахів. Аналітичний документ. – Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – 2016. – 44 с. (<https://www.rac.org.ua/priorytety/ekologichnyy-vymir-evropeyskoyi-integratsiyi/implementatsiya-v-ukrayini-dyrektyvy-es-pro-zakhyst-dykykh-ptakhiv-analitychnyy-dokument-2016>)
104. Н.Андрусевич, Екологічний вимір євроінтеграції: два шляхи для України, Європейська правда, 2.04.2018. (<https://www.eurointegration.com.ua/experts/2018/04/2/7079781/>)
105. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>)
106. Постанова КМУ від 19.09.2018 № 758 «Про затвердження Порядку здійснення державного моніторингу вод». (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/758-2018-%D0%BF>)
107. Постанова КМУ від 14.08.2019 № 827 «Про Деякі питання здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря» (Порядок здійснення державного моніторингу в галузі охорони атмосферного повітря) (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/827-2019-%D0%BF>)
108. Україна та Угода про асоціацію: новий сезон // Моніторинговий звіт про просування України у виконанні Угоди про асоціацію з ЄС у сферах енергетики та довкілля за 9 місяців 2019 року. – С. 60-61. (http://dixigroup.org/storage/files/2019-12-08/dixi_association_2020_ukr_web.pdf)
109. Концепція реформування системи державного нагляду (контролю) у сфері охорони навколишнього природного середовища (Розпорядження КМУ від 31.05.2017 № 616-р) та План заходів щодо її реалізації (Розпорядження КМУ від 23.05.2018 № 353-р).
110. Проект Закону про державний екологічний контроль (№ 3091 від 19.02.2020) та альтернативний законопроект (№ 3091-1 від 05.03.2020).
111. Довкілля України за 2018 рік. Статистичний збірник. – К.: Державна служба статистики України, 2019. (http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2019/zb/11/Zb_dovk_2018.pdf)
112. Концепція реалізації державної політики у сфері промислового забруднення (Розпорядження КМУ від 22.05.2019 № 402-р) та План заходів її впровадження (Розпорядження КМУ від 27.12.2019 № 1422-р).
113. Законопроект № 3117 зареєстрований 24.02.2020 відкликаний 04.03.2020 у зв'язку з відставкою уряду, який його ініціював.
114. Розпорядження КМУ 08.11.2017 № 796-р, зі змінами від 24.07.2019. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/796-2017-%D1%80#n8>)
115. Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2030 року» від 28.02.2019 № 2697-VIII. (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2697-19>)
116. Sushchenko, O. and Schwarze, R. Economics and finance of disaster risk reduction and climate change adaptation: main gaps identified in the PLACARD project and arising alignment opportunities for the EU Green Deal. PLACARD project, FC.ID. – Lisbon, 2020. (https://www.placard-network.eu/wp-content/PDFs/PLACARD-Economics-and-finance-of-CCA-DRR.pdf?fbclid=IwAR20fyHIS9w7tpog7V1M9xrxjAhmY9tMT_41drZ0LKbm895JUmlH5UgaQjnc)
117. Проект Закону України про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо об'єктів підвищеної небезпеки, № 10238 від 22.04.2019. Законопроект не був включений у порядок денний парламенту та 29.08.2019 відкликаний у зв'язку з припиненням повноважень ВРУ VIII скликання.
118. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо об'єктів підвищеної небезпеки, № 2562 від 10.12.2019. 04.03.2020 законопроект відкликано у зв'язку з відставкою уряду, який його ініціював.
119. Розпорядження КМУ № 1571-р від 17.12.2008. (<https://www.kmu.gov.ua/npas/180289663>)
120. Актуалізація та доповнення Додатків XXX та XXXI Угоди про асоціацію між Україною та ЄС (довкілля та зміна клімату): Позиційний документ. – Львів: Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля». – Травень 2019. – С. 13; Посібник з раціонального управління хімічними речовинами / О.П. Хохотва, О.Л. Табачук. – К.: Центр ресурсоефективного та чистого виробництва. – Грудень, 2019. – С. 46.
121. Пункти 8 і 9 Плану розроблення технічних регламентів на 2018-2019 роки (Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 15.02.2018 № 196); пункти 4 і 5 Плану розроблення технічних регламентів на 2019 рік (Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України 05.03.2019 № 347).

122. У рамках спільного проекту Координатора проектів ОБСЄ в Україні та Міністерства економічного розвитку та торгівлі України «Вдосконалення національної системи нормативного регулювання у сфері хімічної безпеки та захисту» передбачено розроблення проектів національних технічних регламентів «Про безпеку хімічної продукції» і «Про класифікацію, маркування та пакування хімічної продукції», які б враховували положення регламентів ЄС 1907/2006 та 1272/2008. У 2018 році представлено та проводилися окремі обговорення напрацьованих проектів національних технічних регламентів.
123. Східне партнерство після 2020 року: Посилення стійкості – Східне партнерство, що забезпечує результати для всіх. (https://www.euneighbours.eu/sites/default/files/publications/2020-03/EaP%20joint%20communication_factsheet4_UKR.pdf)
124. Оцінка стану та основні тенденції функціонування хімічної галузі та внутрішнього хімічного ринку в Україні в 2019 році. // Ковеня Т. В. (ДП «Черкаський НДІТЕХІМ»). (http://nditekhim.com.ua/wp-content/uploads/2020/03/2019pidsumky_zakl.docx)
125. У 2019 році експорт продукції хімічної промисловості у структурі експорту товарів з України до країн ЄС(28) становив 3,7% (Загальні підсумки експорту товарів і послуг України у 2019 році), а імпорт з ЄС до України – 24,3% (Загальні підсумки імпорту товарів і послуг України у 2019 році). У торговельному балансі між ЄС та Україною спостерігалися надлишок торгівлі ЄС хімічними речовинами та спорідненими товарами (4,0 млрд євро) (Ukraine-EU – international trade in goods statistics (2009-2019)).
126. Sustainable finance, European Commission (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/banking-and-finance/sustainable-finance_en)
127. Public consultation. Non-financial reporting by large companies (updated rules)
128. (<https://ec.europa.eu/info/law/better-regulation/have-your-say/initiatives/12129-Revision-of-Non-Financial-Reporting-Directive/public-consultation>)
129. Communication from the Commission to the European Parliament, the European Council, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. The European Green Deal. COM(2019) 640 final. Action Plan: Financing Sustainable Growth COM/2018/097 final (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52018DC0097>)
130. Regulation (EU) 2019/2088 of the European Parliament and of the Council of 27 November 2019 on sustainability-related disclosures in the financial services sector (<http://data.europa.eu/eli/reg/2019/2088/oj>)
131. Strategy on Sustainable Finance. 6 February 2020 | ESMA22-105-1052. (https://www.esma.europa.eu/sites/default/files/library/esma22-105-1052_sustainable_finance_strategy.pdf) та EBA Action Plan on Sustainable Finance. 6 december 2019. (<https://eba.europa.eu/file/376050/download?token=oMDnkr18>)
132. Стратегія фінансового сектору України до 2025 року. (https://mof.gov.ua/storage/files/Strategija_financovogo_sectoru_ua.pdf)
133. Закон України №996-XIV «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» (<https://zakon.rada.gov.ua/go/996-14>)
134. Наказ Міністерства фінансів України №982 від 07 грудня 2018 р. «Про затвердження Методичних рекомендацій зі складання звіту про управління» (<https://zakon.rada.gov.ua/go/v0982201-18>)
135. Non-financial reporting. Overview. (https://ec.europa.eu/info/business-economy-euro/company-reporting-and-auditing/company-reporting/non-financial-reporting_en)
136. Directive 2013/34/EU of the European Parliament and of the Council of 26 June 2013 on the annual financial statements, consolidated financial statements and related reports of certain types of undertakings, amending Directive 2006/43/EC of the European Parliament and of the Council and repealing Council Directives 78/660/EEC and 83/349/EEC e (<http://data.europa.eu/eli/dir/2013/34/oj>) зі змінами внесеними Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups (<http://data.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj>)
137. Environmental goods and services sector accounts. Handbook. 2016 edition. (<https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/7700432/KS-GQ-16-008-EN-N.pdf/f4965221-2ef0-4926-b3de-28eb4a5faf47>)
138. Buying green! A handbook on green public procurement. 3rd edition. (<https://ec.europa.eu/environment/gpp/pdf/Buying-Green-Handbook-3rd-Edition.pdf>)
139. Наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України №347 від 05 березня 2019 р. «Про затвердження плану розроблення технічних регламентів на 2019 рік». (<https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0347731-19/conv?lang=uk>)